

TARTU ÜLIKOOL
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
ÜLDAJALOO OSAKOND

Taavi Linnus

Eesti jalaväeosade luureüksuste tegevus ja taktika Vabadussõjas

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Ago Pajur

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
Luurespetsiifiline tegevus.....	9
Luureüksuste tegevus jalaväespetsiifikast lähtudes	26
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	35
Summary	37
Lisad.....	40

Sissejuhatus

Esimesena sisse, viimasena välja – nii kõlab täna Tapa kaitsevaelinnakus treenitava luurekompanii hüüdlause, mis sümboliseerib kompaniis valitsevat suhtumist meid potentsiaalselt ähvardava ohu vastu. Kompaniisse valitakse parimad kandidaadid, kuna luurekompanii ajateenija peab teenistuse lõpuks olema võimeline teostama kõiki talle antud ülesandeid, asudes ise vastasest ümbritsetuna äärmiselt kurnavates ning keerulistes oludes. Nagu igal väeliigil on ka luurajatel täita enda kindel roll sõjatandril: koguda informatsiooni vastase tegevuse, arvukuse ja paiknemise kohta. See põhiülesanne ajas muutunud ei ole.

28. novembril 1918 alanud Eesti Vabadussõjas tuli esimesi päevi elanud riigil mobiliseerida nii rahvas kui ka ressursid ühe eesmärgi nimel – kaitsta oma rippumatust ja riiklikku iseseisvust. Juba 16. novembril võttis Eesti Ajutine Valitsus vastu otsuse alustada Rahvaväe loomist. Selleks kavatseti värvata 25 000 vabatahtlikku, kellest taheti formeerida diviis, milles oleks kuus jalaväe-, üks ratsa- ja üks suurtükipolk. Vabadussõja alguspäevaks tuli kokku paraku vaid 2200 meest.¹

Mõõnast suudeti saada üle ning kokku formeeriti üheksa jalaväepolku ja mitmeid üksikpataljone nagu Kuperjanovi Partisanide Pataljon, Skautpataljon, Sakala Partisanide Pataljon ja teised. Jalaväepolkude ja pataljoni juurde loodi luurekomandod või salgad, kelle põhiülesandeks oli informatsiooni kogumine.² Manööversõjas ei ole jalaväeüksused suutelised vastasele ilma luureüksuste poolt antud informatsioonita õigesti reageerima, mis võib lõppeda katastroofiga. Seega oli luureüksustel täita oluline roll Vabadussõja võidukaks lõpetamiseks.

Teema põhjendus ja töö eesmärgid

Käesoleva uurimustöö teema on valitud mitmel põhjusel. Esiteks on luureüksuste roll tänapäevases sõjapidamise kontekstis äärmiselt oluline ning nende taktika, varustus ja väljaõpe erinevad oluliselt tavaliste jalaväeüksuste väljaõppest ja taktikast. See on tingitud asjaolust, et luureüksused tegutsevad üldjuhul rindejoone taga, mistõttu on tegemist ka ühe kõrgeima ohutasemega tegevusega. Siinkohal tekibki huvi, kuidas tegutsesid luureüksused Vabadussõjas ja milline oli nende taktika, mis annab aimu luureüksuste tegevuse arengust pikema ajaperioodi vältel. Lisaks annab luureüksuste tegevuse uurimine Vabadussõjas ka potentsiaalseid võimalusi, kuidas käituda tänapäeval luureüksuse juhi või liikmena olukorras, kus sidevahendid

¹ Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahre. Tartu: Ilmamaa 2005, lk 28-29.

² Lokk, Vitali. Eesti rahvusväeosad 1917-1918:Formeerimine ja struktuur. Tallinn: Argo 2008, lk 46.

ei tööta ning liikumisvahendid puuduvad. Luureüksuste tegemisi Vabadussõja vältel ei ole põhjalikult uuritud, mistõttu on vaja täita lünk Eesti Vabadussõja uurimises. Autoril on ka mitmeaastane isiklik kogemus luureüksuste juhtimisel nii ajateenistuses kui ka Kaitseliidus, mistõttu tekkis allikate uurimisel tunnetuslik arusaam, miks Vabadussõja aegsed luureüksused erinevates olukordades üht või teistpidi käitusid. Lisaks andsid luurealased teadmised oskuse liigitada ning analüüsida allikas kirjeldatud tegemisi. Luureüksustes tegutsemine on autori perekonnas teatava järjepidevuse saavutanud. Autori vaarisa leitnant Ferdinand Linnus osales Vabadussõjas 4. jalaväepolgu luurekomando ülema asetäitjana, teenides välja Vabadusristi.³ Seega huvi luureüksuste uurimise kohta Vabadussõjas on nii praktiline, akadeemiline kui ka personaalne.

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on kirjeldada ja analüüsida polgu- ja pataljoni tasandi luureüksuste tegevust ja taktikat Vabadussõja vältel, lähtudes maaväes tegutsenud jalamaakuulajatest. Luureüksuste tegevuse analüüsimisel peab alati arvestama, et tegemist on üksustega, mis üldiselt ei võitle teiste jalaväeüksustega sama moodi. See tuleneb asjaolust, et luureüksused tegutsevad üldjuhul vastase üksustest ümbritsetuna ning iga olukord nõuab erinevat taktikalist lähenemist. Seega ongi luureüksuste uurimisel raskuskese nende taktikast arusaamisest ning seaduspärasuste leidmisest. Uurimus püüab leida vastuseid küsimustele: milliseid tänapäevaseid luurevorme toona kasutati? kas informatsiooni hankimise kõrval oli luureüksustel veel mõni põhiülesanne? milline oli luurel kasutatav taktika? Uurimuses ei ole kajastatud ratsaluuret eraldi luureliigina, luuret merel või õhus, kuna bakalaureusetöö maht seda ei võimalda. Eraldi on välja toodud kuperjanovlaste luureretked perioodil, mil nende baas asus Puurmanis, kuna taktikaline erinevus teiste jalaväeüksuste luurekomandodega on silmnähtav. Uurimus kirjeldab erinevaid luureüksustele antud ülesandeid nii luurespetsiifilisest kui ka jalaväe valdkonnast lähtuvalt, kasutades sealjuures tänapäevases luuretegevuses kasutusel olevaid termineid.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Vabadussõda on Eesti ajalookirjutistes käsitletud võrdlemisi palju. Ülevaatliku pildi Vabadussõjast annab Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjoni poolt välja antud „Eesti Vabadussõda 1918-1920“.⁴ Tegemist on ülevaatliku teosega, kus luureüksuste tegevust on kirjeldatud vähe ning liiga pealiskaudselt, mistõttu on teos sobilik üldpildi loomiseks, mitte

³ Vt lisa 1.

⁴ Eesti Vabadussõda 1918-1920. 1.-2. kd. Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee 1937/1939. Käesolevas töös on kasutatud kolmandat trükki: Tallinn: Mats 1996-1997.

luureüksuste tegevuse kirjeldamiseks. Samasse kategooriasse kuulub ka Vabadussõjas ohvitserina teeninud Jaan Maide ülevaatlik teos.⁵ Ajakirjaniku Alo Lõhmuse raamat toob välja Vabadussõjas osalenute mälestusi, mis aitavad kaasa nii üldpildi loomisele, kuid ka aitavad mõista Kuperjanovi partisanisalga luureretki.⁶

Luuretegevuse uurimise seisukohalt on väga suure väärtusega trükist ilmunud väeosade ajalood. Trükist on ilmunud 2. jalaväepolgu, 6. jalaväepolgu, 9. jalaväepolgu, Sakala partisanide ning Scoutspataljoni ajalood.⁷ Scoutspataljoni tegevust Vabadussõjas on kirjeldanud ka Scoutspataljoni esimese ülema kolonel Friedrich-Karl Pinka poeg Erik-Herbert Pinka.⁸ Kuperjanovlaste luureretked on välja toonud Kuperjanovi partisanide pataljoni 5. roodu ülem Eduard Grosschmidt oma mälestustes.⁹ Kuigi mainitud teosed on väeosade tegevuste üldkirjeldused Vabadussõjas, on neis välja toodud ka üllatavalt detailselt luureretked, mistõttu võib neid teoseid pidada luureüksuste tegevuse uurimisel alustaladeks. Teostest kõige vähem informatiivne on 9. jalaväepolgu ajalugu, mis luureüksuste tegutsemist kuigi palju ei kirjelda.

Käsitajalistest materjalidest on tähtsal kohal August Traksmaa käsikiri 5. jalaväepolgu tegevusest ja leitnant Osvald Pirni kirjutis, aga ka hilisema Kuperjanovi partisanide pataljoni ülema leitnant Jaan Unti käsikiri.¹⁰ Nimetatud käsikirjad kirjeldavad vastavate üksuste tegutsemist Vabadussõjas, kuid on ka väga informatiivsed luureüksuste tegevuste kirjeldamisel ilma Osvald Pirni ja Jaan Unti käsikirjadeta ei oleks kuperjanovlaste luureretkede kirjeldamine võimalik. 3. jalaväepolgu luurekomando tegutsemisest on kirjutanud seal teeninud reamees Märt Mõrd oma isiklikus päevikus.¹¹ Lisaks lahingtegevusele saab sealt informatsiooni ka luurekomando igapäevaelu kohta.¹²

Luureüksuste tegevus Vabadussõjas on teema, mida on äärmiselt vähe uuritud selle keerukuse ning piiratud allikate tõttu. Vabadussõja aegsest taktikalisest luurest on uurimuse teinud vaid

⁵ **Maide, Jaan.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920. Tallinn: Kaitseliit 1933.

⁶ **Lõhmus, Alo.** Priius, kallid: Elu ja surm Vabadussõja kõige raskemal ajal. Tallinn: OÜ Hea Lugu 2014.

⁷ **Mõttus Juhan, Kippel Enn.** 2. Jalaväepolgu ajalugu. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv.2007;

Maide, Jaan; Valdin, Ernst. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas 1918-1920. Tallinn: 6. Rahvaväe polgu sõjaväelaste ühingu väljaanne. 1938; Eesti Rahvaväe 9. Jalaväe polk 16. jaan. 1919 – 1. jaan. 1921. Tallinn: Kool 1921;

Kangro, Peeter. Sakala Partisanid 1918-1934. Viljandi: Sakala partisanide ühing 1934; **Võiting, Aarne.** Scouts Rügement Vabadussõjas. Tallinn: Selts Scouts-Rügement. 1936.

⁸ **Pinka, Erik-Herbert.** Scoutspataljon loomisest taassünnini. Saku: OÜ Mandala. 2003.

⁹ **Grosschmidt, Eduard.** Pealuu märgi all: Mälestusi Kuperjanovi partisanide sõjaretkilt. 2. tr. Tallinn: Mats 1995.

¹⁰ **Traksmaa, August .5.** Rakvere jalaväepolk Vabadussõjas, 1938 – RA, ERA.545.1.679; **Pirni, Osvald.** Ülevaade Kuperjanovi partisanide ajaloost, 1940 – RA, ERA.2124.3.1004; **Unt, Jaan.** Leitnant J. Kuperjanov organiseerib kaitseliitu ja oma partisaane, 05.12.1937 – RA, ERA.2124.3.1588.

¹¹ **Mõrd, Märt.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad [päevaraamat]. – RA, ERA.2124.3.795.

¹² Vt lisa 2.

kapten Andres Seppel oma Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste lõputöös.¹³ Nimetatud lõputöös on siiski kirjeldatud ning analüüsitud luurealast tegevust võrdlemisi vähe ning rõhku on pandud teoreetilise raamistiku loomisele. Enne 1940. aastat Kõrgemas Sõjakoolis kaitstud lõputööde hulgast tuleb kindlasti ära mainida Paul Villemi lõputöö, mis on koondatud kogumikku „Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918-1920“.¹⁴ Paul Villemi lõputöö ei kirjelda otseselt luureüksuste tegevust, kuid annab hea raamistiku jalaväeüksuste taktikalisele tegevusele, mis aitas luua rohkem seoseid allikmaterjalis ning luureüksuste tegemistes. Luuret kirjeldab Villemi korduvalt sõnaga „puudulik“, mis selle uurimustöö autori arvates on liigselt kriitiline.

Uurimuses on tähtsal kohal ka arhiiviallikad. Käesolevas töös on eelkõige kasutatud arhiiviallikaid, mis pärinevad Rahvusarhiivi (RA, ERA) fondist 2124 – Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon (1917-1940). Nimetatud fondist oli võimalik leida dokumente 3. ja 4. jalaväepolgu luurekomandode tegevuse kohta. Eeskätt tuleb siinkohal välja tuua 3. jalaväepolgu jalamaakuulajate päevaraamat¹⁵ ning 4. jalaväepolgu luurekomando ülema asetäitja leitnant Ferdinand Leinbocki (Linnuse) poolt koostatud dokumendid nagu sõjapäevaraamatud ja välikirjavahetuse register.¹⁶ Tänu nendele allikatele oli võimalik töösse lisada ka 3. ja 4. jalaväepolgu luuretegevus, mis vastasel juhul oleks muude allikate puudumise tõttu olnud võimatu. 3. jalaväepolgu jalamaakuulajate päevaraamat ning Märt Mõrd'i isiklik päevik loovad hea võimaluse näha vahet luurekomando ohvitseri poolt kirjutatud päevaraamatul ning reamehe poolt loodud isikliku päeviku vahel. Kui ohvitseri poolt kirjutatud päevaraamat keskendub enamasti luureüksuse tegevuse kirjeldamisele Vabadussõjas siis reamehe poolt kirjutatud isiklikus päevikus leiab informatsiooni ka igapäevaelu puudutavate küsimuste kohta, eeskätt ilma ning toiduga seonduvast problemaatikast. Lisaks võivad päevaraamatud ning mälestused erineda üksuste tegevuse sisu kirjeldamise poolest nagu seda kohati juhtus 3. jalaväepolgu luurekomandos. Siinkohal tuleb märkida, et erinevused tulevad välja eelkõige igapäevaelus ning lahingfunktsioone täitvate üksuste tegevuse kirjeldus on võrdlemisi täpne.

¹³ **Seppel, Andres.** Eesti Rahvaväe taktikaline luure Vabadussõjas 1918-1920: lõputöö. Tartu: KVÜÕA 2011.

¹⁴ **Villemi, Paul.** Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas. – *Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918-1920*. Koost. Andres Seene. Tartu: KVÜÕA 2010, lk 115-352.

¹⁵ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920.

¹⁶ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando ülema välikirjavahetuse register, 23.08.–31.10.1919. – RA, ERA.2124.3.642; 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat 22.10.–10.11.1919 (Krasnaja Gorka operatsioon). Koost. Ferdinand Leinbock. – RA, ERA.2124.3.640; 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat. Koost. F. Leinbock – RA, ERA.2124.3.641; 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando vanema ohvitseri lipnik F. Leinbocki päevaraamat 02.–11.08.1919 – RA, ERA.2124.3.639.

Arhiiviallikate läbitöötamisel ilmes ka mitmed probleeme. Suurimaks probleemiks võib lugeda jalamaakuulajate komandode sõjapävaraamatute puudumist 2., 4., 5., 6., 7. ja 9. jalaväepolgu arhiivifondides. 1. jalaväepolgu fondis¹⁷ on olemas küll nii jala- kui ka ratsaluurajate sõjategevuse pävaraamatud, kuid tegemist on väga lühikeste dokumentidega, kust informatsiooni luuretegevuse kohta ei saa. Ka 8. jalaväepolgu fondis¹⁸ leidub jalaluurajate sõjategevuse pävaraamat, kuid käekirja tõttu pole kohati võimalik sellest aru saada ning sõjategevusest on pävaraamatus vähe juttu. Ainus kasutatav sõjategevuse pävaraamat pärineb 3. jalaväepolgu fondist 542.¹⁹ Luureüksuste korralike sõjategevuse pävaraamatute olemasolu oleks olnud suureks abiks uurimustöö koostamisel. Samas võib luureüksuste kohta informatsiooni leida ka polkude jalaväeroodude sõjategevuse pävaraamatutest, kuid nende läbitöötamine ületaks kaugel bakalaureusetöö mahu.

Problemaatiline on ka üksustele antud päevakäskudest informatsiooni saamine, kuna suurem osa käskudest anti suusõnaliselt ning kirjalikke andmeid on talletatud äärmiselt vähe. Lisaks on päevakäsud üldise iseloomuga, kust võib saada informatsiooni üksustele püstitatud ülesannete eesmärkidest, kuid äärmiselt vähesel määral üksuste poolt kasutatavast taktikast ülesannete täitmisel.

Mõningast informatsiooni luureüksuste taktika kohta on võimalik saada ajakirjast „Sõdur“. Eraldi tasub siinkohal välja tuua artikkel 1931. aasta numbrist 7-8²⁰, kus kirjeldatakse luurega seotud raskusi, nagu abivahendite puudumine, kuid ka selgitusi taktika osas.

Töö struktuur

Käesolev uurimustöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk käsitleb luureüksuste tegutsemist ja taktikat Vabadussõjas luurespetsiifilisest valdkonnast lähtudes. Peatükis kirjeldatakse luurajate tegevust ning taktikat erinevate luureülesannete täitmisel. Peatükis käsitletakse ka sõjakavalust ning tsiviilisikute rolli luures. Lisaks kirjeldatakse ka kuperjanovlaste luureretki.

Teine peatükk vaatab lähemalt luureüksuste tegevust jalaväeüksusena ning kuidas kasutati luureüksuseid nii integreeritult jalaväega kui iseseisvalt kaitse ja ründelahingutes. Lisaks

¹⁷ ERA fond 534 – 1. jalaväepolk 1917 – 1918.

¹⁸ ERA fond 550 – 8. jalaväepolk 1919 – 1920.

¹⁹ ERA fond 542 – 3. jalaväepolk 1918 – 1940.

²⁰ –ms.– Mõnda Vabadussõja taktikast. – *Sõdur* – 1931, nr 7-8, lk 224-228.

tuuakse peatükis välja ka luureüksuste teisejärgulised ülesanded nagu valve- ja julgestusteenistus ning üksuste vaheline sidepidamine.

Luurespetsiifiline tegevus

Jalaväepolkudes teostasid luureülesandeid luurekomandod, mille koosseisus oli ette nähtud kolm ohvitseri ning 78 sõdurit. Üksikpataljonides oli jalamaakuulajate komando rühmasuurune. Struktuuriliselt jagunes luurekomando kaheks rühmaks ning igas rühmas oli kaks jagu.²¹ Selline struktuur võeti üle 1916. aastal kehtima hakanud Vene jalaväepolgu struktuurist.²² Luureohvitseri luureandmete kogumise organiseerimiseks ning luureandmete töötlemiseks väeüksustes ei olnud.²³ Lisaks luurekomandodele teostasid luuret ka teistes allüksustes kokkupanud luuresalgad. Näiteks 6. jalaväepolgu loodi septembris 1919 lisaks luurekomandole nii roodu, pataljoni kui ka polgu tasandil luureüksuseid, mis tegutsesid enda vastutusala piires iseseisvalt. Roodust määrati harilikult 4-6 meest roodu maakuulajateks, kes pidid iga päev tegema retki kuni vastasega kokkupuutumiseni. Nad pidid vangistama või hävitama vastase eelposte, tegutsedes võimalusel vaikselt. Pataljoni luurajaiks võeti roodudest 25-30 meest ohvitseri juhatusel. Nende ülesanne oli tungida võimalikult sügavale vaenlase rühmitusse, võtta vange ja tekitada segadust vastase osades. Polgu jalaluurajate komando pidi toimetama luuret polguülema ülesandel tähtsamais suundades.²⁴ Ka Sakala partisanid löid eraldi roodu ja pataljoni luuregrupi, kuhu valiti igast roodust välja 5-6 meest ja kelle ülesandeks oli pataljoni rajoonis tungida vastase seisukohtade sügavusse ja tekitada seal segadust.²⁵ Seega ei piirdu luureüksused vaid jalaväepolkude luurekomandodega, vaid luureüksustena tuleb käsitleda ka mitteorgaanilisi ehk mitte struktuuri järgi loodud üksuseid, kelle ülesandeks oli luure teostamine.

Luureüksused teostasid luuret polkudele üldiselt kuni 15 kilomeetri kaugusel polgu põhijõududest.²⁶ Tegemist oli enamasti ühepäevaste luureretkedega ning luurekomando puhkeala oli üldjuhul jalaväeroodude läheduses, mis andis komandodele ning jalaväeroodudele suurema integreerituse astme. Luureretkedele mindi sõltuvalt polgu- või pataljoniülema teabevajadusest, kuid üldjuhul käidi luurel mõne päeva tagant, vajadusel ka igapäevaselt.²⁷ Lisaks ülema teabevajadusele võib luurel käimist seostada ka igavuse peletamisega kaevikusõjas nagu seda juhtus Pihkva rajoonis sügisel 1919, kui rinde aktiivsus oli madal ning

²¹ Vt lisa 3.

²² **Lokk.** Eesti Rahvusväeosad, lk 43-50.

²³ Mõnda Vabadussõja taktikast. – *Sõdur* – 1931, nr 7-8, lk 226.

²⁴ **Maide, Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 585-586.

²⁵ **Kangro.** Sakala Partisanid Vabadussõjas, lk 258-259.

²⁶ Mõnda Vabadussõja taktikast. – *Sõdur* – 1931, nr 7-8, lk 226.

²⁷ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando ülema välikirjavahetuse register.– RA, ERA.2124.3.642, l. 7-9.

6. jalaväepolgu mehed käisid omal algatusel vastase kontrolli all olevates küldes luurel, et näha nende reaktsiooni.²⁸ Sarnane olukord tekkis ka Scoutspataljonil aprillis-mais kui Rossolovo-Prudištše üldjoones algas skautide kaitsetegevus, kust löödi tagasi kõik vaenlase kallaletungid ja rünnakud. Seejuures jätkus neil alati tahet peaaegu vahetpidamatuks luure teostamiseks. Luuretegevus kujunes seal skautidele nagu mingiks spordiks, mis tõi elavust monotoonsesse kaitsetegevusse. Kompaniide vahel kujunes teatav võistlus. Ühe kompanii mehed tahtsid oma julgete luureretkedega alati teisi üle trumbata.²⁹ Seega toimusid retked nii ülema teabevajadusest kui ka vabatahtlikult.

Luurepatrullides kasutati maastikuna võimalusel soid ning raskesti ligipääsetavaid kohti, mistõttu muutus keeruliseks orienteerumine ning mõni kord tuli selle tõttu patrull katkestada ja lähtealale tagasi suunduda.³⁰ Orienteerumisprobleemid võisid osutada ka saatuslikuks. 23. jaanuaril 1919 läks 6. jalaväepolgu luuretegevuse käigus Talli jaama lähistel kaduma üks piilkond, mida juhtis nooremohvitser Anton Konks. Kuigi piilkond leiti lõpuks ülesse, siis nooremohvitser Anton Konksu ei olnud. Energilise luurajana oli ta oma meestest liiga kaugele läinud ja nähtavasti metsas ära eksinud. Ta langes vangi ja hukati enamlaste poolt. Ühel hilisemal luurekäigul leiti ta laip purustatud peaga raudteekraavist.³¹

Võimaluse korral kasutati kohalikke elanikke teejuhtidena, mis ei pruukinud alati anda soovitud tulemusi kas nende tahtmatusest või saamatusest õige tee kätte juhatada.³² Teejuhte võidi taludest kaasa võtta ka sunniviisiliselt nagu seda tegid 6. jalaväepolgu luurajad Volmari kandis.³³ Enamasti oli teejuhtide kasutamine siiski asjakohane ning õigustatud. Ka Rakvere linna marssisid 12. jaanuaril 1919 sisse 5. jalaväepolgu luurajad, kelle teejuhiks oli linna lähedal asuvast metsavahi majast enda abi pakkunud 11-12 aastane poiss. Poiss andis informatsiooni ka vastase patarei asukohta kohta ning ülevaate enamlaste äramineku kohta eelmisel õhtul.³⁴ Üldiselt paistab, et orienteerumisega saadi hakkama pigem hästi, sest massilisi metsas ekslemisi allikates kirjeldatud pole. Pigem on eksimisi käsitletud erandjuhtudena ning koheselt ka välja toodud.

²⁸ **Maide, Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 585.

²⁹ **Võiting.** Scouts Rügement Vabadussõjas, lk 230, 257.

³⁰ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando ülema välikirjavahetuse raamat – RA, ERA.2124.3.641, l. 1.

³¹ **Maide, Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 135.

³² 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapävaraamat – RA, ERA.2124.3.641, l. 1.

³³ **Maide, Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 297.

³⁴ Kui 12 sõdurit vabastasid Rakvere. – *Rahvaleht* nr 9, 11.01.1939, lk 4.

Luurele mindi enamasti rühmasuuruse üksusega, kergema tüüpi ülesannete korral jao suuruse üksusega. Rühmasuuruse luurepatrulli ees liikus üldjuhul jaost koosnev piilkond, kelle hulgast eraldusid piilurid, kes pidid tagama patrullile eelhoiatuse läheneva vastase vastu. Piilurid olid silmside kaugusel patrulli südamikust ning võisid anda patrullile vaikse signaali või astuda tulekontakti vastasega, mispuhul toetas patrulli südamik piilureid tulega. Sidepidamiseks kasutati käemärke. Öösel tegutsesid piilurid patrulli südamikule lähemal ning tähtsaimaks meeleks muutus kuulmine.³⁵

Au sees oli juhtide isiklik luure nii lahingu eel kui selle ajal.³⁶ Juhid käisid luurel, et isiklikult tutvuda rünnatava objekti vallutamisevõimalustega, mis üldjuhul suurendab oluliselt eduvõimalusi. Selline luure võis osutada aga ohtlikuks. 4. jaanuaril 1919 toodi Sakala partisanidele teade, et enamlaste väike salk on asunud Kärstna Veski tallu. Leitnant Johannes Hollandi juhatusel sõitis küüthobustel Kärstna poole 20-meheline salk ühe kuulipildujaga. Veski talu lähedal jäeti mehed leitnant Artur Rehe juhatusel ahelikku ning leitnant Holland ja leitnant Tõnis Koern läksid eelluurele, et tutvuda talu vallutamise võimalustega. Kui luurajad olid jõudnud talu esimeste hooneteni, avati nende pihta tuli. Luurajad jooksid punaste tule eest tagasi oma meeste poole ning leitnant Rehe, nähes jooksvaid kogusid, hüüdis: „Poisid, tuld!“ Nii tulistati mõlemalt poolt, kuni leitnandid Koern ja Holland jõudsid piisavalt lähedale, et nad ära tunti. Punased jooksid laskmise peale laiali.³⁷ Samas on juhtide isiklik luures käimine igati õigustatud, kuna mõne mehelist salka üldiselt ei avastata ning luurel käimisest saadav informatsioon on riski väärt.

Mõnel üksikul juhul võib näha, et luurele mindi ka üksi, kuid nendel kordadel oli tegemist alati mitte käsu korras luurele minekuga, vaid vabatahtliku ja omal algatusel toimunud tegevusega, millest teavitati ka ülemaid. Nii läks 5. jaanuaril 1919 vabatahtlikult ja enese algatusel vastasest teateid koguma skaut Tõnu Luik. Karksi mõisas pani ta endale selga laenatud talumehe ülikonna ning sõitis mööda kõrvalteed Ala kõrtsini. Sealt sai kohalike elanike teada, et Ala kõrtsi ümbruskonnas olevat umbes 100 punast 3 kuulipildujaga. Saanud need teated, sõitis skaut Luik Taagepera mõisa ümbrust uurima. Tsiviilallikast sai ta teada, et mõisas olevat arvatavasti 850 punast või rohkemgi ning varsti pidavat nad liikuma Karksi poole. Seejärel pöördus Luik tagasi.³⁸ Üksinda luureretkedel käimine oli siiski äärmiselt ohtlik tegevus, mida tehti väga

³⁵ **Seppel.** Eesti Rahvaväe taktikaline luure Vabadussõjas.

³⁶ Mõnda Vabadussõja taktikast. – *Sõdur* – 1931 nr 7-8, lk 226.

³⁷ **Kangro.** Sakala Partisanid Vabadussõjas, lk 44.

³⁸ **Võting.** Scouts Rügement Vabadussõjas, lk 51-52.

harva. Üldiselt eelistati luureülesannete täitmisel suuremaid üksuseid ning kohati isegi keelduti luurele vaid jao koosseisus minemast.³⁹

Selle põhjuseks oli asjaolu, et luure oli agressiivne ning vaatluskontakti saavutamisel mindi kiiresti üle ka tulekontaktile ning seda isegi juhtudel, mil vastane ei olnud avastanud luureüksust. Agressiivse luure all peetakse silmas, et enamasti ei olnud luureüksuste esmaseks prioriteediks informatsiooni hankimisel jääda varjatuks ning tulekontakti astuti meeleldi ja tihti enda initsiatiivil. Tuli avati tihti ka endast tunduvalt suurema üksuse vastu. Nii sattusid tulekontakti viis luurajat 3. jalaväepolgust Lätis Zīle kõrtsi juures veebruaris 1919, kus tuli avati 40 enamlase vastu, kes kontakti tõttu laiali jooksid. Ka Zīle kõrtsi kontaktis avastasid luurajad vastase, kuid vastane luurajaid mitte.⁴⁰ Kontakti mindi väikeste üksustega isegi soomusrongide vastu. Nii hiilis 1. veebruaril 1919 2. jalaväepolgu 6-liikmeline luuresalk kapral August Lepiku juhatusel Kolodavitsa küla juures raudteele, avas seal vaenlase soomusrongi pihta tule ja tekitas segadust.⁴¹ Sarnaste kontaktide eesmärgiks ei olnud mitte vastase hävitamine, vaid tema tegevuse häirimine ja segaduse külvamine, mistõttu olid kontaktid enamasti lühiajalised ning kiire eemaldumisega.

Luureüksuste agressiivsusel oli mängida oma osa ka vastase üsnagi madalal moraalil, mille tulemusena loobusid nii mõnedki neist oma positsioonidest ilma võitluseta. 22. jaanuaril 1919 läks 2. jalaväepolgu 2. roodust välja 15-liikmeline luuresalk Ahja mõisa. Seal jaotati salk kolme gruppi, igas viis meest. Keskmise grupp kohtas Kärša külas umbes 80-liikmelist vaenlase salka, kes andis ilma vastupanuta alla. Meeskonna meeoleolu olevat halb ja paljud neid soovivat tulla eestlaste poole üle, mida ainult mahalaskmise ähvardusel ei julgetud teha. Mehed olid kõik sunniviisiliselt mobiliseeritud.⁴² Vastase üsnagi kergekäelisi allaandmiseid leidub allikates hulgaliselt, mis küll osalt olid tingitud luureüksuste üllatusmomendist saadud moraalsest efektist, kuid paljuski ka vastase üksuste madalast võitlusvalmidusest. Kuna vastased olid kohati agarad andma ilma võitluseta alla, tõstis see kindlasti luureüksuste agressiivsust.

Luureüksuste agressiivsust näitab ka asjaolu, et luurel käidi tihti suurte üksustega. Rühmasuurust üksust on vastase poolt üsnagi lihtne avastada, kuna üksus muutub kohmakamaks, suuremaks ning lärmakamaks. Teisalt on rühmasuurune üksus suuteline end paremini kaitsma ning tulekontaktis vastu pidama. Kuna rühmasuuruse üksusega käidi luurel

³⁹ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 65-66.

⁴⁰ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat.– RA, ERA.2124.3.1920, l. 5.

⁴¹ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 147.

⁴² **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 126.

tihti, näitab see, et varjatusele eelistati kaitstust ja tulejõudu. Vähene varjatus aga suurendab kontaktiohtu tunduvalt, mis näitab, et kontakti sattumisega oli luurepatrulli minnes juba arvestatud. Pigem oli erandiks käsk, mille kohaselt luureüksus peab patrullis hoidma tuledistsipliini ning varjatust, et vastasele enda positsioone mitte ära anda.⁴³ Seega oli vastase tuvastamisel tähtsam roll pigem kontakti liikumisel kui vastase tuvastamisel vaatlusega.⁴⁴

Enda initsiatiivil loodud kontaktid vastasega näitavad, et kuigi luureüksuste esmaseks ülesandeks oli tavaliselt informatsiooni hankimine, siis taktikaliselt ei erinetud kuigi palju jalaväeroodudest. Ehk luureüksused käitusid vastast kohates nagu iga teine üksus, kui polnud määratud teisiti. Mitte kordagi ei ole allikates kirjeldatud, et luureüksused oleksid vastase patrullidel lasknud mööda kõndida, vaid alati avati nende pihta tuli. Seega täitsid luureüksused Vabadussõjas ka eelväe rolli ning lisaks informatsiooni kogumisele oli nende ülesandeks ka vastase häirimine tuletegevusega.

Pärast kontakti saavutamist ning tulekontaktis peale jäämist hakati eemalduvat vastast jälitama. Kuigi Paul Villemi väidab, et Vabadussõjas „katkes üldiselt nõrga luure tõttu jälitamiselt tihti kontakt vastasega“⁴⁵, siis siinkirjutaja selle väitega osaliselt ei nõustu. Eemalduva vastase jälitamise eesmärgiks on saada informatsiooni nende edasisest kavatsustest ning võimalusel raskendada nende uut rühmitumist kas kaitsele või ründele. Vabadussõjas võib täheldada, et vastast jälitav luureüksus lõpetas jälitustegevuse siis, kui vastase edasise tegutsemise kohta oli kätte saadud piisav informatsioon. Nõnda asusid 27. jaanuaril 1919 3. jalaväepolgu luurekomando mehed Kärstna koolimajast väljalöödud vastase üksust jälitama. Luurajad fikseerisid, et vastane tahab kaotatud seisukohta tagasi võtta ning andsid sellest ka teada.⁴⁶ Järelikult täitsid luurajad jälitamise eesmärgi – tõid informatsiooni vastase edasisest kavatsustest tegevusest.

Vastaste väiksemate patrullide jälitamist kasutati ka eesmärgil tuvastada vastaste suuremate jõudude paiknemine. 19. juunil liikus Liepna alevis asuvast 2. jalaväepolgu luuresalgast 15 meest koos 20 läti partisaniga Kuprava jaama, kuhu jõudes jäeti küüthobused maha ja liiguti lätlaste teejuhtimisel Vilaka suunas jalgsi edasi. Kui salk oli jõudnud 8 kilomeetrit Kuprava jaamast eemalolevate Demby ja Gruzdova küladeni, kohtas luuresalk punaste patrulle, kes nähes meie mehi, jooksid külade poole tagasi. Luuresalk paiskus ahelikku ja hakkas vaenlase

⁴³ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaamat – RA, ERA.2124.3.640, l. 15.

⁴⁴ Kontakti liikumine on vastase üksuste olemasolu tuvastamine mingis punktis või piirkonnas nendega kas vaatlus- või tulekontakti sattudes ning tegemist on täiesti tavapärase luuremeetodiga.

⁴⁵ **Villemi**. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas, lk 167.

⁴⁶ 3. polgu jalamaakuulajate päevaamat – RA, ERA.2124.3.1920, l. 2-3.

patrulle jälitama. Meie luuresalk tungis edasi Tepenīca küalani, kus hästikindlustatud kaevikus asusid vaenlasel suuremad jõud. Sealt pöörduti tagasi.⁴⁷ 2. jalaväepolgu luurajate ning läti partisanide poolt teostatud jälitustegevuse kirjeldus annab tunnistust, et vastase jälitamine oli samuti agressiivne ning hästi teostatud, kuna jälitustegevus kestis vaid niikaua, kuni jõuvahekord seda võimaldas. Hästikindlustatud ja ülekaaluka vastase vastu ei arendatud pikaajalist tuletegevust ning informatsiooni kättesaamisel tõmbuti tagasi. Seega ei saa väita, et nõrk luure oleks olnud põhjuseks vastasega kontakti kaotamisel. Kontakt kaotati juhtudel, mil tuvastatud oli vastase järgnev rühmitumine kas kaitsesse või ründesse mingis punktis. Seega oli täidetud jälitamisele pandav põhiülesanne ning luureüksuse järgnev samm pidigi olema eemaldumine, vastasel juhul oleksid jälitajatest saanud jälitatavad. Vabadussõjas ei olnud luureüksustel võimalik kasutada sidevahendeid ning küüthobuseid jälitustegevuseks leidis harva. Selles kontekstis võib väita, et luureüksused võisid küll jälitamisel tihti kontakti vastasega kaotada, kuid jälitamise põhiülesanne võis siiski olla täidetud. Siinkohal ei taha autor ümber lükata Villemi väidet, vaid näidata, et jälitustegevusega saadi mõnel pool ka hästi hakkama.

Erinevate luureülesannete täitmisel või vastase ründamisel jagati üksus sagedasti väiksemateks gruppideks ning igal grupil oli oma ülesanne. Kuna tegutseti vastase ridade vahel, oli siinkohal äärmiselt tähtis kokku leppida äratundmisprotseduurid, olgu selleks käemärk või tunnussõna. Äratundmisprotseduuride eesmärgiks on anda omadele üksustele teada, et lähenevad sõbralikud üksused ning et ei tekiks tulekontakti omade vahel. Äratundmisprotseduuri eiramisel või segamini ajamisel võisid olla traagilised tagajärjed. 16. veebruaril läksid Scoutspataljoni mehed enda algatusel 7-8 kilomeetri kaugusel Hopa jaamast Aluliina poole jäävat oletatavat punaste raskepatarei asukohta välja luurama, et see võimalusel hävitada. Patarei vallutamine jäi vendade leitnant Herbert Pinka ja kapten Friedrich-Karl Pinka ülesandeks. Leitnant Pinka läks öösel oma meestega patareid vallutama ja kapten Pinka asus samal ajal ise oma meestega ristteele, et patarei taganemisteed ära lõigata. Lepiti kokku üksikasjades ja määrati kindlaks märgusõna, et ööpimeduses üksteist ära tunda ja vahet teha vaenlase ja oma mehe vahel. Ebaõnnestunud luurekäigult tagasi tulles, pidas ootava salga eelpost, skaut Jaak Utt, marssivaid mehi punasteks, ja hüüatas vene keeles „Kes tuleb?!“. Leitnandil libises suust venekeelne vandesõna ning kohe eestikeelne märgusõna, kuid pauk oli juba käinud ja Herbert Pinka rinnus kuul. Leitnant Herbert Pinka suri saadud vigastusse hiljem.⁴⁸ Kuigi märgusõnas oldi kokku lepitud, ei piisanud sellest

⁴⁷ **Möttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 314-315.

⁴⁸ **Pinka.** Scoutspataljoni loomisest taassünnini, lk 36-37; **Võtting.** Scouts rügement Vabadussõjas, lk 114-116.

üksuste turvaliseks taasühinemiseks ning Scoutspataljoni üks hinnatumatest meestest langes selle tulemusena. Ühelt poolt oli konkreetne juhtum tingitud vahipostil olnud mehe liigsest agarusest päästikule vajutamisel, kuid teisalt saanuks situatsiooni tõenäoliselt vältida, luues märgusõnale ka mõne paralleelse äratundmisprotseduuri nagu käemärgi.

Kõige sagedamini kasutati meeste või üksuste identifitseerimiseks kõnekeelt, mis on primitiivne ja Vabadussõjas mitte kuigi kindel meede, kuna Eesti poolel võitlesid Vene valgekaartlased ning Vene poolel Eesti kütipolgud. Ka vormiriietuse järgi ei olnud üksustel võimalik vahet teha. 20. märtsi õhtul saadeti Sakala partisanide hulgast Saaluse mõisast teele 4-meheline luuresalk Külma küla ümbruskonda, et kindlaks teha, kas Külma külla on asunud vaenlase väeosi. Luurajad sõitsid küüthobustel ettevaatamatuse tõttu küla esimese maja õue väravani, kus kohtusid ühe relvastatud mehega ja küsisid: „Kas 2. roodu mees oled?“ Mees vastas jaatavalt eesti keeles ja läks edasi ühe maja poole. Majast tormas välja kümme relvastatud eesti punakütti ja karjusid „Käed ülesse!“. Ühel luurepiilkonna kuuluval sõduril läks korda mäest alla joosta ning põgeneda. Reamehed Robert Tusti, Mihkel Sant ja Märt Klettenberg langesid vangi. Vangilangenuid kätte ei saadudki.⁴⁹ Arvestades, et luureüksuse ülesandeks oli kontrollida vastase olemasolu Külma küla piirkonnas, näitab kirjeldatud seik, kuidas kõnekeele kasutamine äratundmisprotseduurina ei olnud antud kontekstis pädev.

Üksuste tuvastamist raskendas ka ühtse vormiriietuse puudumine. Keerulisse olukorda sattus 4. jalaväepolgu luurekomando ülema asetäitja lipnik Ferdinand Linnus 7. augustil, kui tema juhitud luureüksusel oli raskusi vastu tulnud aheliku tuvastamisega. Vaatluse käigus selgus, et luureüksuse poole liigub 80-100-meheline ahelik, kes neid veel märganud polnud. Patrulli ülem Linnus otsustas minna tundmatu üksuse juurde, et nad tuvastada. Jõudes lähemale kuulis ta venekeelset juttu, mis tähendas, et suure tõenäosusega on tegemist vastase üksusega. Kuna tagasi minna selles olukorras oli võimatu, ütles Linnus venelastele, et vastane on omadest üksustest teisel pool, mida nad paistsid ka esialgu uskuma jäävat. Kui Linnus üritas tagasi oma üksuse juurde minna, hakkasid enamlased teda valgekaartlaseks pidama ning krabasid temast kinni. Luuraja käratas: „*что ты, *** мать*“, andis ühele vastasele jalaga ning pistis jooksu.⁵⁰

Kuigi äratundmisprotseduurid olid olemas, ei tule allikates nende kasutamist just kuigi tihti ette ning tunnussõnade ja käemärkide kasutamine oli pigem erakorraline meede. Samas ei saa ka väita, et luureüksused oleksid sageli kontaktis olnud omade luure- või jalaväeüksustega. Seega

⁴⁹ Kangro. Sakala Partisanid Vabadussõjas, lk 128.

⁵⁰ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando päevaraamat – RA, ERA.2124.3.639, l. 11-12.

töötas kõnekeel ning vaatlus üldjuhul piisavalt hästi isikute ja üksuste identifitseerimisel ning täiendavate äratundmisprotseduuride määramise vajadus oli situatsioonipõhine.

Arvestades luureüksuste piiratud suurust ning nende agressiivsust, oli tihti vaja leida meetodeid, kuidas veenda vastase üksuseid alla andma. Selle jaoks kasutati võimalusel sõjakavalusena bluffi, väites või näidates end tunduvalt suurema üksusena kui tegelikult oldi. Sellisel tegevusel võis olla võimas resultaat. 26. jaanuaril 1919 läks 2. jalaväepolgu 3. roodu luuregrupp reamees Herman Šamajevi juhatusel luurekäigule Rasina kanti. Tegevus toimus luuresalga ülema kirjeldusel järgmiselt: „Jõudsin Rasinale, kus sain teada, et vastane asub kolm versta eemal Viisli külas. Lähenesin külale, mis asus metsa ääres. Mehed jätsin küla taha metsa äärde ahelikku ja ise läksin jalgsi külasse. Lähenesin vastase vahipostile hoonete varjust ning 200 meetri pealt nägin kahte punaväelast enda poole tulemas. Võtsin nad kinni ja viisin enda meeste juurde, kus kuulasin punased üle. Nad seletasid, et neid olla siin umbes 170 meest. Seletasin punastele, et meid on 700 meest kuue kuulipildujaga ja kogu mets ja ümbrus on ümber piiratud. Tegin ettepaneku, et kogu nende vägi alla annaks, millega oli ka nõus, sest üks vangidest osutus komandöri abiks. Vange oli 173 meest, nendest kaks komissari.“ Vangistati vastase 85. polgu 5. ja 7. rood.⁵¹ Reamees Šamajevil õnnestus bluff tõenäoliselt tänu esialgselt vangistatud vastase toomisele ahelikus seisnud luureüksuse juurde, mis kinnitas vähemalt osaliselt tema sõnu. Teisalt oli punaste allaandmine seotud kindlasti ka tolles väeosas valitsenud moraaliga.

Bluffi kasutati ka vastase ridadesse üksi imbudes. 4. jaanuaril 1919 võttis skaut Jaan Kutsar iseseisvalt ette luurekäigu Karksi mõisa, et välja selgitada sealne vastase olemasolu. Skaut Kutsar läks kapten Karl-Friedrich Pinka käest küsima, kas saaks avada pooleteise tunni pärast patareist tuli Karksi mõisa peale, mida lubati teha. Ta esitles vastastele end Viljandi kommunistide komitee põrandaaluse käskjalana, kes saadetud pidama sidet ja tooma informatsiooni valgete olukorrast ja jõududest. Kutsar seletas vastastele, et õhtul oli Halliste jaama saabunud ešelon inglasi, soomlasi ja rootslasi, umbes 1000 meest koos suurtükkidega. Efekti andsid ka samal ajal langenud, Kutsari poolt tellitud suurtükimürsud, mille peale anti koheselt käsk mõisast lahkumiseks.⁵² Skaut Kutsarile kindlustas lisaks osavale näitemängule edu õigel ajal maha langenud mürsud. Bluffi õnnestumine oli seega võimalik tänu hästi läbimõeldud kavandile ning vastasele olukorrast tõepärase mulje jätmisele. Ühe mehe poolt teostatud luureretk informatsiooni saamiseks muutus hoopis Karksi mõisa vallutuskäiguks. Õnnestunud bluffimise läbi oli võimalik vangistada vastase üksuseid või panna neid oma

⁵¹ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 127-128.

⁵² **Võting.** Scouts Rügement Vabadussõjas, lk 50.

seisukohtadelt eemalduma. Siinkohal tasub siiski meeles pidada, et sarnaste bluffide õnnestumine on seotud ka vastase üsnagi madala võitlustahtega.

Võib väita, et sõjakavalus oli luureüksustele tähtis toimimismehhanism, mille abil võis kahjutuks teha märksa suuremaid vastase üksuseid kui lahingut pidades. Samas tuli ka bluff korralikult läbi mõelda, et see kõlaks vastasele usutavalt ning tooks kaasa soovitud resultaadi, vastasel korral riskiti kogu oma üksuse ellujäämisega.

Luureüksuste üheks tähtsaimaks informatsiooniallikaks oli kohalike elanike küsitlemine. Kohalikud elanikud võisid anda informatsiooni vastase üksuste paiknemise kohta enne lahingut, eemaldumissuundadest ning korrapärasusest, uute positsioonide hõivamise, lahingus tekkinud kaotuste ja moraali kohta. Lisaks taktikalisele informatsioonile sai informatsiooni küsida ka mahajäetud relvade, laskemoona, toiduainete ning end varjavate vastase üksuste kohta.⁵³ Tsiiviilelanikelt informatsiooni pärimisel tuli kindlasti arvestada, et informatsioon ei pruukinud olla tõepärane. Ühelt poolt võisid tsiiviilelanikud desinformatsiooni levitada oma poliitiliste veendumuste tõttu. 18. jaanuaril 1919 sõitsid 6. jalaväepolgu allüksused soomusrongil Ruhja suunas. Ruhjast 2-3 kilomeetri kaugusel peatuti, kuna ees oli silla trupp purustatud. Välja saadeti 5-meheline luureüksus, kelle ülesandeks oli lähim talu läbi otsida ja kuidagi ka punased tegevusele meelitada. Liiguti lähimasse tallu, toad otsiti läbi ja nõuti inimestelt dokumente. Lisaks küsiti, kas punaseid läheduses on, mille peale saadi eitav vastus. Kui aga mehed otsustasid kõrvalhoonetes ringi vaadata, avati nende pihta kuulipildujatuli. Hiljem oldi hirmus vihased külaelanike peale punaste olemasolu salgamise pärast.⁵⁴

Tsiiviilisikutena esinevad isikud võisid olla ka vastase luureagendid. Nii tulid veebruaris 1919 Salatsi mõisas kuperjanovlaste hulka kaks tütarlast, kes väitsid end olevat Riia teatri näitlejannad, kes on koduküla külastama tulnud. Osavate võrgutajatena hakkasid neid otsima ohvitseride lähedust, kes selles kurja ei osanud näha, eriti kuna tüdrukutel oli salajane allikas, kust võis saada konjakit. Sõprussidemed muutusid aina tihedamaks, kuni neid hakkasid kõrgendatud meeleolus ohvitseridelt pärima andmeid väeosade organisatsiooni kohta. Lisaks leiti tüdrukute käekottidest kahtlaseid pabereid ning võõraid isikutunnistusi. Tüdrukutele pandi peale salajane valve ning uusi vääramatuid tõendeid saades määrati välikohtu koosseis, mis määras tüdrukutele surmanuhtluse.⁵⁵ Sarnane tegutsemismuster ilmnis ka märtsis 1919 6. jalaväepolgu tegutsemisalal Ruhjas, kus paljastati ja arreteeriti 8-liikmeline punaste kasuks

⁵³ Luureteenistuse eeskiri. Kaitsevägeade staabi väljaanne. Tallinn: 1933, lk 34.

⁵⁴ **Maide Valdin**. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 127-130.

⁵⁵ **Grosschmidt**. Pealuu märgi all, lk 49.

töötav salakuulajate organisatsioon – seitse naist ja üks poisike. Naised püüdsid sõdureilt välja meelitada igasuguseid teateid ja ahvatlesid neid üle jooksmata punaste poolele. Poisike toimetab naiste poolt kogutud teated läbi rinde vastase kätte.⁵⁶ Seega pidid luureüksused tsiviilelanikelt informatsiooni küsimisel jääma enda tegevuste kirjeldamisel napolisõnaliseks, kuna tegemist võis olla vastase luurega.

Teisalt võisid tsiviilisikud olukordi valesti tõlgendada või vastase arvukust võimendada, mistõttu sai tõepärase informatsioonina võtta teateid mitte vastase arvukuse kohta, vaid nende olemasolu kohta mingis punktis. Üksuse uude piirkonda või külla jõudes tekkis vastase kohta tihti palju kuulujutte, mida tuli kontrollida luurekäikudega.⁵⁷ Hoolimata sellest kasutasid luureüksused tsiviilisikutelt saadud informatsiooni nii palju kui võimalik ning tihti ka tegutsesid selle informatsiooni alusel. Mõnigi kord võis luurel käik piirduda vaid alale minemisega ning kohalikelt elanikelt informatsiooni pärimisega, mille peale liiguti koheselt tagasi, kontrollimata saadud informatsiooni õigsust.⁵⁸ Seega võib väita, et Vabadussõja aegne luuretegevus toetus suurel määral tsiviilluurele, kuna see oli üldiselt kõige ohutum ja lihtsam viis informatsiooni saamiseks. Samas pidi arvestama, et saadud informatsioon võis olla moonutatud, mistõttu olenevalt allikast tuli seda kontrollida.

Luurevormidest kõige levinum oli tõenäoliselt objektiluure. Objektiluure eesmärgiks on vastase olemasolu ning paiknemise tuvastamine mingis kindlas objektis nagu talus, mõisas või sillal. Luureüksustele on see tõenäoliselt eelistatuim luurevorm, kuna võimaldab luuret paremini ette planeerida ja kasutada raskemat maastikku, sest tõenäoline vastase paiknemiskoht on juba ette teada. Objektiluuret teostama hakkava üksuse suurus sõltus ülesande keerukusest ning ohuastmest. Ülesandele võidi minna jao, tugevdatud jao või rühma koosseisus, kuid üldiselt eelistati suuremaid üksuseid, mis tagas kõrgema turvatunde.

Objektiluure teostamisel kasutati võimalusel rasket maastikku, mille abil oli üksusel suurem tõenäosus objekti lähedusse jõuda varjatuna. Objekti lähedusse jõudes kasutati vaatlus- ja kuulamispause vastase tuvastamiseks. Vaatlus- ja kuulamispausid tähendavad luurava üksuse liikumise seiskamist, mille eesmärgiks on kas vaatluse või kuulamisega tuvastada vastase olemasolu.

⁵⁶ **Maide Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 206.

⁵⁷ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 106.

⁵⁸ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad – RA, ERA.2124.3.795, l. 58.

Hästi korraldatud objektiluure teostasid 3. jalaväepolgu luurajad Pihkva rindel Kotleši mõisa juurde oktoobri keskpaigas 1919. Mõisa juurde minnes kasutati läbi soo viivat teerada ning kahe kilomeetri kaugusel küsiti informatsiooni lähedal asuvast talust, kust saadi ka teejuht. Mõisa poole edasi liikudes tuli läbi minna ka jõest. Peale jõeületust võeti ahelikku, liiguti aeglaselt edasi ning tehti vaatluspause. Kuna olukord tundus rahulik olevat, joosti lõpuks mõisa veski juurde ning liiguti edasi õunaaia juurde, kus tehti kuulamispaus. Mehed otsustasid joosta mõisamajani, kuid just sel hetkel nähti lähenevat hobust meestega. Üks luurajatest käskis meestel nende juurde tulla, mille peale kaks poisikest minema jooksid. Mehelt saadi teada, et mõisas on 300 vastase võitlejat ja ka posti asukoht. Selle informatsiooni peale liiguti kiirelt tagasi.⁵⁹ Seega õnnestus luureüksusel kätte saada vajaminev informatsioon vastase kohta tänu hästi valitud lähenemisteele, ettevaatlikkusele ning osalt ka õnnele.

Objektiluuret teostati ka jagude koosseisus, kusjuures ka jao koosseisus liikudes kasutati eelluurajat ning üksuse agressiivsus väikese koosseisu tõttu ei pruukinud väheneda. Ajavahemikul 16.-27. novembrini käisid 3. jalaväepolgu kuuliikmelised luurepatrullid Pihkva rindel Viļaka kandis Molna tõrvavabriku juures igapäevaselt luurel. Ühel päeval astuti lühikontakti vastase üksusega ning teisel päeval otsustati enda ülesannet laiendada ning liikuda lähedalasuva Ieriķi-Gulbene-Põtalovo raudtee juurde, kust võeti vangi kaks soomusrongi Stenka Razin remondiosakonna töötajat.⁶⁰ Seega kasutati luurel ka palju omaloomingut ning grupi ülematel oli võimalus laiendada kõrgemalt saadud käsku vastavalt olukorrale, mis on luureüksustes hädavajalik oskus.

Teise luurevormina kasutati alaluuret. Alaluurele mindi enamasti rühmasuuruse luurepatrulliga ning selle eesmärgiks oli mingil territooriumil vastase üksuste olemasolu ning rühmituse tuvastamine. Alaluurele saadetud luureüksus liikus enamasti tervikuna, mis tähendab, et üksust ei jaotatud väiksemateks allüksusteks. Alaluuret võib käsitleda ohtliku, kuid tingimata vajaliku luurevormina. Alaluure käigus ei ole tihti võimalik kasutada kõige ohutumaid teed, kuna soodes ning raskesti ligipääsetaval maastikul ei ole enamasti suuremaid vastase üksuseid. Seega tuli alaluure käigus kasutada teekonda, kust oli kõige tõenäolisem leida vastane, mis tähendas ka kõrgemat kontakti- ja avastamisohtu. Väiksema ohutusemaga teekonna kasutamisel tuli arvestada riskiga, et üksusele püstitatud ülesanne jääb täitmata ning informatsiooni vastase kohta ei saada.

⁵⁹ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 51-52.

⁶⁰ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 64-65.

Alaluure näiteks Vabadussõjas võib tuua 3. jalaväepolgu luurajate alaluure Landeswehri sõjas Võnnu kanti. 6. juunil saadeti eri andmeil välja 20- või 31-meheline luuresalk.⁶¹ Mehed jõudsid tagasi järgmisel hommikul, tuues teateid, et vastaste vaatluspostid on kilomeetri kaugusel Võnnust ning linnas on sees hinnanguliselt 3000 sakslast.⁶² Sakslaste kohta päriti andmeid ka Võnnu lähedal asuvast vallamajast, kuhu sakslased olid andnud käsu koguda kokku toidumoota ning relvi, mis ilma pikema jututa luurajate poolt ära võeti.⁶³

Alaluure käigus avastatud ülekaaluka vastase ümber võidi panna ka postid. Postide eesmärgiks oli tuvastada vastase liikumine ning rühmitumine, et enda jalaväeroodude saabumise korral oleks kindel informatsioon vastase kohta olemas.⁶⁴

Kiiret alaluuret vähendatud koosseisus kasutati ka segaduses olevatele ründavatele üksustele informatsiooni saamiseks. Nii teostas suvel 1919 kuperjanovlane leitnant Arnold Sinka alaluure kahe mehega Porhovi linna lähisel Meljatovo küla aladel, kui tema juhitud ründav poolrööd jõudis ootamatult vastase selja taha. Et segaduses selgust tuua, võttis leitnant Sinka kaks meest kaasa lähedal asuvale asustatud kõrgendikule, mis osutuski Meljatovo külaks. Luurajatel õnnestus jõuda padrunivoorini, kus võeti kinni vastase sõdurid. Vööriülem näitas ära punaste seisukohad ning andis informatsiooni polguülema peatselt saabumisest Meljatovosse. Luurajad otsustasid polguülema elusalt kinni nabida, kuid see ei õnnestunud, kuna üks kuperjanovlastest avas liiga kiirelt tule. Meljatovo küla ees paiknev punapataljon jooksis laiali, kuuldes selja tagant tulistamist.⁶⁵ Järelikult oli äärmiselt väiksel luureülesannet teostaval üksusel võime luure käigus külvata vastase leerides nii suurt segadust, et oma seisukohtadest võidi loobuda.

Luurele mindi ka ülesandega tutvuda eesoleva maastikuga. Maastikuluure eesmärgiks on saada informatsiooni mingi maastiku või piirkonna iseärasuste kohta, et edasine üksuste tegevuse planeerimine oleks lihtsam. Informatsiooni hangitakse ka piirkonnas leiduvate esemete kohta, mida on vastane ehitanud või kohandanud sõjaliseks otstarbeks.⁶⁶ Maastikuluurel võisid käia ka suuremate üksuste juhid nagu pataljoni- või polguülemad.⁶⁷ Maastikuluure on eriti oluline just kõrgemate üksuste ülematele, kuna selle käigus tuvastatakse piirkonna iseärasused ning kuidas on võimalik mehi rühmitada. Maastikuluuret võidi teostada enne rünnakut, eesmärgiga

⁶¹ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 3; 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 10.

⁶² 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 10.

⁶³ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 3.

⁶⁴ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 3.

⁶⁵ **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 105-108.

⁶⁶ Luureteenistuse eeskiri, lk 5.

⁶⁷ **Võting.** Scouts Rügement Vabadussõjas, lk 450.

leida ülesse parimad lähenemisteed rünnatavale objektile ning anda ründavale üksusele informatsiooni eesootava maastiku kohta.⁶⁸ Maastikuluurele minek eeldas varjatud liikumist, kuna vastase üksustega kontakti astudes ei olnud võimalik täita põhiülesannet. Seetõttu võidi luurele minnes anda käsk varjatud liikumiseks.⁶⁹

Lisaks objekti-, maastiku- ja alaluurele teostati ka reide, mille eesmärgiks oli pideva ohutunde tekitamine vastasele või mingi kindla objekti hävitamine. Reidide käigus teostati äkkrünnak mingisse punkti, võimaluse korral see hõivati ning seejärel eemalduti kiirelt. Reidide puhul on äärmiselt tähtis, et vastane ei oleks suuteline ründavat luureüksust siduma, sest vastasel korral hävib üksus suure tõenäosusega ning püstitatud ülesannet ei saavutata. Teiseks oluliseks tingimuseks õnnestunud reidile on suure üllatusmomendi tekitamine, et rünnatav üksus läheks paanikasse ega suudaks osutada tõhusat vastupanu. Reididele sõideti enamasti hobustega, jättes hobused mõne kilomeetri kaugusele rünnatavast punktist.

Nii teostasid 3. jalaväepolgu luurajad reidi Vitebski kubermangus asuvasse Untino külla 6. oktoobril 1919. Retkel kasutati hobuseid. Seitse kilomeetrit enne objekti vähendati liikumiskiirust ning kahe kilomeetri kaugusel jäeti hobused maha ja liiguti edasi jalastunult. Küla lähedusse jõudes võeti ahelikku ning neli meest saadeti külast Kotleši mõisa minevat telefonikaablit läbi lõikama. Kokkulepitult joosti hurraaga küla peale tormi, post võeti maha ning ülejäänud vastased jooksid üle põllu minema. Küla otsiti läbi ning küünist leiti veel neli vastase võitlejat, 33 seljakotti, laskemoonakaste ning telefon. Külast eemalduti kiirelt oma üksuste juurde.⁷⁰

Sarnaseid reide võidi ette võtta ka jalaväeüksuste poolt toetatuna, kuid taktika oli samasugune. Reidide teostati enamasti tunduvalt tugevama vastase vastu ning suur osa selle õnnestumisest oli üllatusmomendil. Seega oli äärmiselt oluline tajuda ära õige hetk eemaldumiseks, andmata vastasele aega enda kogumiseks ning vasturünnakuks.

Paraku iga kord ei õnnestunud vasturünnakut vältida. 13. juunil teostas 2. jalaväepolk luurekäike Gulbene-Jaunlatgale raudteel asuvasse Kuprava jaama ümbruskonda. 6. roodust välja saadetud 20-meheline luuresalk tungis vanemallohvitser Eduard Kuke juhatusel 20 kilomeetrit eemal asuvasse Kuprava jaama, kus asus vaenlasel üks soomusrong ja 60-meheline salk koos 2 kuulipildujaga. Meie luuresalga kallaletung peletas vaenlase koos ta soomusrongiga

⁶⁸ **Traksmaa.** 5. Rakvere jalaväepolk Vabadussõjas. – RA, ERA.545.1.679, lk 291.

⁶⁹ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate sõjapäevaraamat.– RA, ERA.2124.3.640, l. 6.

⁷⁰ **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 48-49.

jaamast minema. Kui aga punastele selgus tõeline olukord, siis asusid nad Kuprava jaama tagasi vallutama. Luuresalgal tuli sealt nõnda kiiresti taanduda, et haavata saanud kuulipildurite komando reamees Rudolf Reister langes vangi.⁷¹ Antud olukorras oli reidi teostanud luureüksusel küllaltki palju õnne, et vaid üks mees langes vastaste kätte vangi, kuna ülekaalukal vastasel on võime teostada rünnak mitmest suunast korraga ning eemalduva üksuse taganemistee kinni panna.

Reidi kasutati ka mõne vastase kontrolli all oleva objekti hävitamiseks. Pärast 17. märtsi oli rinne 6. jalaväepolgu vastutusallas Ruhja kandis vastase poolt vaikne. I pataljoni lõigus said meie osad tihti ainult kannatada vastase hästi juhitud suurtükitle läbi, mille tõttu hakati otsima nende vaatluspunkte, mis tuli hävitada. Kahtlustati Drona tuulikut, mis oli vastase käes ja kust avanesid head vaatlusvõimalused. Mitu korda püüdsid luureosad Drona talu vallutada, kuid asjatult. Nüüd otsustati sihile jõuda teisel viisil- hiilida väikese salgaga läbi punaste rinde ja süüdata tuulik. Välja läks jalamaakuulajate 5-liikmeline meeskond, kellele anti kaasa kaks pudelit bensiini. Salk sõitis hobustel Vitini talu juurest üle soo ja jõudis punaste seljataha. Tuuliku uks murti lahti ja sees olevad heinad kallati bensiiniga üle. Hulka visati ka käsigranaate ja heintele pandi tuli otsa. Nähes, et tuulik süttis, eemaldus meie salkkond. Plahvatavate käsigranaatide tõttu ei julgenud punased tuulikut kustutada ning see põles maha.⁷²

Mõnevõrra erinevalt jalaväepolkude luurekomandodest käitusid Kuperjanovi partisanide üksused perioodil, mil nende baas asus Puurmanis. Maailmasõja ajal teenis Julius Kuperjanov koos oma hilisema rooduülema Jaan Undiga 5. Kiievi grenaderipolgus. Luurekomando juhina taipas ta mobiilse väikese üksuse eeliseid toonases kaevikusõjas. Jaan Unt kirjeldas, et kui Kuperjanov oma luurekomandoga silmist kadus, tõusis vastase poolel varsti ilmatu laskmine ja müra, just kui tungiks terve polk peale. Kuperjanovi arvates tuli samasugust taktikat kasutada ka väikesearvulistel ja nõrkadel Eesti vägedel.⁷³ Puurmannis ei jäädud ootama vastase pealetungi, vaid pidevalt tehti vastasele kiireid kontakte, mille järel eemalduti ning mindi paarikümne kilomeetri kaugusele ja tehti seal uus kontakt. Retki teostati öösel, tormates vastasele peale suure sõjakisaga, tahes nendes hirmu esile kutsuda ning näidata end palju suurema üksusena, kui tegelikult oldi.⁷⁴ Retkede sagedust püüdis Kuperjanov hoida võimalikult kõrgel. Retki teostati ka küüthobustel ning nende kaugus ulatus linnulennult 40 kilomeetrini.⁷⁵

⁷¹ **Möttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 305.

⁷² **Maide, Valdin.** 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 213-214.

⁷³ **Lõhmus.** Priius, kallid anne, lk 74.

⁷⁴ **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 7.

⁷⁵ **Pirn.** Ülevaade Kuperjanovi partisanide ajaloost. – RA, ERA.2124.3.1004, l. 25.

Ööl vastu 2. jaanuarit 1919 saadeti Puurmanist teele koguni kolm luureretke. Pedja raudteesilla peale läks lipnik Rudolf Riives 6 mehega, Voldi jaama leitnant Nikander Pekarski viie mehega ning Vasula raudteesillale leitnant Jaan Unt samuti viie mehega. Lipnik Riivese ning leitnant Unti ülesandeks oli nimetatud sillad õhku lasta, kasutades selleks püroksüliini⁷⁶ ning käsigranaate. Lipnik Rudolf Riivesel tuli enne laengute paigaldamist astuda tulevahetusse 16 meheline vastase üksusega, kes sillalt minema löödi. Peale kontakti aetas lipnik Riives laengud silla talade vahele, kuid oodatud suure mürtsu asemel lõhkes vaid käsigranaat ning seega jäi põhiülesanne täitmata. Leitnant Unt ei pidanud kontakti vastasega astuma, kuid tema probleemiks said märjad tikud, mille peale tuli uusi otsima minna lähedal asuvatest taludest, esitledes end vastase sõduritena. Peale uute tikkude saamist, sai ka Unt süüdata laengud, kuid ka tal lõhkes vaid käsigranaat ning sild jäi terveks. Tegevusega häiriti vaid punaseid, kuna mõne aja pärast oli piirkond käre ja liikumist täis, mistõttu tuli meestel tõmbuda tagasi Puurmani. Leitnant Pekarski ülesandeks oli teostada objektiluure Voldi jaama ümbruses ning tuvastada sealsed vastase üksused. Luureüksus avastas, et Voldi jaam oli vastase mehi täis. Partisanid hiilisid perroonile, viskasid paar käsigranaati aknast sisse ning avasid tule kergekuulipildujast. Jaamahoone oli surnuid ja haavatuid täis ning kui vastased karjudes hoonest välja jooksid, olid partisanid juba kadunud.⁷⁷

Vastasele avaldati survet ka öösel. Leitnant Johannes Soodla sai üle 80 kilomeetri pikkuselt Kudina retkelt kätte väejooksik Kuusiku ning tuntud kommunisti Pärna. Plaan seejuures oli väga lihtne: öhtul sõideti Puurmanist hobustega välja, võeti magav vastane kinni ning hommikuks oldi tagasi. Lumistes oludes võtsid partisanid Alice Kuperjanovi ettepanekul kasutusele ka valged talveülikonnad, mida esimesena katsetas leitnant Pekarski eelpool kirjeldatud sõjakäigul Voldi jaama. Pärast Voldi jaama retke hakati ülikondi pidevalt kasutama ning vastase väeosades levisid kuulujutud ja õuduslood salapäraolest olenditest, kes lumehangedest püsti hüppavad, enamlasti tapavad ning siis jäljetult kaovad.⁷⁸ Õuduslood on küll inimese enda fantaasia vili, kuid valge talveülikond lumisel maastikul aitab tunduvalt vähendada üksuste väljapaistvust. Väiksem väljapaistvus suurendab omakorda retke õnnestumise tõenäosust, võimaldab luuraval üksusel minna vastasele lähemale ning seeläbi ka saada kätte parem informatsioon või teostada edukam varitsus. Valgeid talveülikondi kasutasid

⁷⁶ Püroksüliin on nitrotselluloos, mis on suitsuta püssirohu põhikoostisosaks.

⁷⁷ **Unt.** Leitnant J. Kuperjanov... – RA, ERA.2124.3.1588, l. 7.

⁷⁸ **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 9-11.

ka jalaväepolkude luurekomandod, kuid esimesena võtsid siiski need kasutusele kuperjanovlased.

Kuperjanovlaste retkedel vastase vastu oli mitu tulemust. Tegemist oli enamasti moraalse efektiga: vastasele anti retkedega selge sõnum, et Eesti ei ole valmis alla andma. See hoidis vastasel pidevalt närve pingul, mitte kunagi ei saadud olla täiesti rahulikult, kuna rünnakud tulid alati ootamatult. Selline tegevus ei andnud ka vastasele täit pilti partisanide üksuste suurusest: vastane arvas partisanide mõnesaja mehelist salka olevat suur ja võimas väeosa, mis muutis nad kõvasti ettevaatlikumaks ja aeglasemaks, andes Eesti Rahvaväele aega oma ridu korrastada. Räägiti koguni, et Puurmanis oli 20 000 meest, nende hulgas ka appi tulnud prantslasi ja inglasi.⁷⁹ Seega hoidis paarisaja liikmeline salk kinni kümneid kilomeetreid vastase rinnet.⁸⁰

Kuna luureretkede eesmärgiks on eelkõige informatsiooni kogumine, mitte vastasega kontakti astumine, siis võib neid retki pidada ka sissiretkedeks, mida rangelt võttes nad oma olemuse poolest ka olid. Kuid luure olemus on ajas muutunud. Vabadussõja päevil tegutsesid luureüksused tunduvalt agressiivsemalt ning vahet nende ja jalaväelaste vahel polnud kuigi kerge teha. Luureüksused olid enamasti jalaväega tihedalt seotud ning avasid pidevalt tule esimese vaatluskontakti peale. Seega oli esmane informatsiooni hankimise viis kontakti liikumine, mitte vastase positsioonide väljaluuramine ning laske võidi kasutada ka enda üksustele märku andmisest vastase kohalolekust. Ka kuperjanovlased kasutasid valget talveülikonda enamasti selleks, et vastasele lähemale hiilida ning seejärel luua nendega tulekontakt. Seega oli kontakti astumine luureüksustele täiesti tavaline käitumine. Kui luureüksus tuvastas mingis punktis vastase olemasolu, siis võimaluse korral avati sinna ka tuli ning tõmbuti seejärel tagasi. Kuna Vabadussõja vältel olid luureüksused kõvasti agressiivsemad, siis saab ka kuperjanovlaste retki käsitleda luureretkedena, kuna ühelt poolt oli nende retkede ülesandeks informatsiooni hankimine ning teisalt kiirkontaktid. Samuti kutsusid nad ka ise teostatud retki just luureretkedeks.⁸¹

Kuperjanovlaste retked vastase tagalasse olid omaalgatuslikud ning enamasti juhitud meeste sisemisest motivatsioonist, mitte kõrgemalt tulnud käsust, mida võib tihedamalt täheldada jalaväepolkude juures tegutsevate luurekomandode puhul. See ei tähenda loomulikult, et Kuperjanovi partisanide seas ei austatud käsuahelat. Vabatahtlike leidmisega retkedele probleeme ei olnud, pigem tuli ülematel panna ise üksus kokku, kuna kõik pakkusid end

⁷⁹ **Unt.** Leitnant J. Kuperjanov... – RA, ERA.2124.3.1588, l. 7.

⁸⁰ **Pirn.** Ülevaade Kuperjanovi partisanide ajaloost. – RA, ERA.2124.3.1004, l. 25.

⁸¹ **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 7.

vabatahtlikeks.⁸² Selline motiveeritus tõi partisanidele juba Vabadussõja kestel kaasa kuulsuse, millest innustusid ka teised väeosad. Lisaks luureretkedele saadi alaliselt informatsiooni ka Tartus Karlova linnaosas paiknenud luurepunktist, millega hoiti ühendust läbi rinde käivate meeste kaudu.⁸³ Luurepunkti ülesandeks oli saada informatsiooni vastase üksuste suuruse, relvastuse ning paiknemise kohta ning tänu sellele oli pilt vastasest pidevalt silme ees.

Luurekomandos teeninud ohvitserile Julius Kuperjanovile oli selge, et ilma informatsioonita vastase kohta ei ole võimalik tal omale püstitatud ülesandeid täita. Informatsiooni saamiseks lõi ta Tartusse luurepunkti ning hakkas teostama luurepatrulle, mis astusid ka kontakti vastase üksustega. Patrulle teostati tihti, mille tulemuseks oli segaduse külvamine vastase ridades ning nende rindejoone takerdumine. Kuperjanovlastel puudus algselt enda orgaaniline luureüksus, mistõttu olid luuresalgad komplekteeritud ühekordselt, vabatahtlikult ning vastavalt ülesandele. Luureüksuste erinevus jalaväepolkudes tegutsenud üksustega tulenebki neile omistatud vabadusastmest. Kui polkudes tegutsenud luureüksused olid enamasti seotud nende lähedal asuvate roodudega ning ka nende tegevust saab käsitleda enamasti roodude kontekstis, siis Puurmanis oleku ajal kuperjanovlaste luuretegevus ei olnud seotud teiste jalaväeüksustega, vaid tegutseti väiksemate gruppidenä, eraldiseisvalt, kuid koordineeritult.

⁸² **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 105-106.

⁸³ **Unt.** Leitnant J. Kuperjanov... – RA, ERA.2124.3.1588, l. 6.

Luureüksuste tegevus jalaväespetsiifikast lähtudes

Vabadussõja kestel tegutsesid luurekomandod enamasti jalaväeroodudega tihedalt koos, kuid tegutsemisvariante võis olla erinevaid. Luureüksused käisid patrullides jalaväeroodude ees, ning kontakti saavutamisel sidusid nad vastase üksused. Vastase üksuse sidumine võimaldas oma jalaväeroodudel liikuda luurekomandode tiibadele ning asuda vastase hävitamisele. Nii tegutses 4. jalaväepolgu luurekomando Krasnaja Gorka lähistel 28. oktoobril 1919, kus seoti vastase 40-50-meheline üksus koos ühe kuulipildujaga. Luurekomandole tulid järgi jalaväeroodud ning ühise tuletegevuse tulemusena sunniti vastane oma positsioonilt eemalduma.⁸⁴

Igal juhul üritati rünnates teostada haaramist, mis toetas otsepealetungi. Haaramiseks suunati välja kas roodud, rühmad või isegi üksikud jaod vastase asetuse tiivale või seljataha, kes tegutsesid hoogsalt ning tõmbasid vastase tähelepanu endile. Alles selle tagajärjel kujunenud soodsas olukorras tungiti vastasele peale ka otse rindelt.⁸⁵ Sellist taktikat kasutati 13. veebruaril Härgmäe kandis Turna mõisa juures toimunud lahingus, kus 6. polk ei olnud suuteline vastase positsioonidest läbi tungima. 6. polgul abiks olnud 3. polgu luurekomandot kasutati ühest küljest pettemanöövriks ning teisalt võimalikuks haaramiseks. Komando mehed piirasid vastast metsa kaudu, mistõttu oli vastane sunnitud osa oma tulejõust rakendama komando peatamiseks, mis omakorda võimaldas 6. polgul rünnakut jätkata ning vastase üksused mõisast eemalduma sundida.⁸⁶

Selline taktika on väga selgelt kirjeldatud ka 2. jalaväepolgu tegevuses. 31. jaanuaril liikus 2. jalaväepolgu 1. rood, kellele tugevduseks juurde oli antud maakuulajate komando⁸⁷ ning Avinurme kaitseliitlased Orava mõisa poole, mis luureandmetele tuginedes pidanuks olema vastasest tühi. Roodu ees liikus jalamaakuulajate 20-meheline komando. Äkki avati aga mõisa majadest nende pihta püssituli. Rood pani end lahinguvalmis ning maakuulajate komando taandus lähedal asuvasse metsa. Maakuulajad tegid kiire luurekäigu, mille tulemusena saadi teada, et vastane on kahes ahelikus. Otsustati peale tungida tiibade haaramisega. Selleks said maakuulajad ülesande paremalt poolt metsa mööda vaenlase tiivale minna ja avada tuli. Avinurme kaitseliitlased pidid minema vasakult Orava külale tagant peale. Umbes veerand

⁸⁴ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat. – RA, ERA.2124.3.640, l. 11.

⁸⁵ **Villemi**. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas, lk 167.

⁸⁶ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 5.

⁸⁷ Vt lisa 4.

tundi peale Avinurme meeste väljaminekut alustati rünnakut. Maakuulajad lasid paremalt, Avinurme kaitseliitlased vasakult ning 1. rood tormas vaenlasele otse peale. Punased pistid selle peale jooksu.⁸⁸

Samuti kasutati luurekomandosid ründava põhipingutusüksusena, millele määrati juurde jalaväeüksuseid. 29. oktoobril läks 4. jalaväepolgu luurekomando Lapina mõisa lähiste alaluurele, mille eesmärgiks oli vastase üksuste tuvastamine alas. Mõisa juures tekkis kontakt ning vastane üritas luurajaid tiivata, kuid ebaõnnestus. Siiski otsustas üksus tagasi tõmmata, kuna ülesanne oli täidetud. Sama päeva õhtul mindi mõisa juurde tagasi, käsuga see ära võtta, kusjuures tugevduseks anti juurde pool jalaväeroodu ning üks kuulipilduja „Maksim“. Vastase tugeva kaitsetöö tõttu rünnak aga ebaõnnestus ning Lapina võeti ära hiljem suuremate jõudude poolt.⁸⁹ Põhipingutusüksusena kasutati luurajaid suve algul 1919 ka kuperjanovlaste poolt Pihkva operatsioonis, Krasnaja Repka kandis, kus luurajad puhastasid kahel pool maanteed asuvaid külasid, võttes hulganisti vange.⁹⁰

Luurekomandod võisid rünnates tegutseda ka koos jalaväeroodudega, kuid täites seejuures enda spetsiifilist ülesannet. 15. novembril 1919 liikus 3. jalaväepolgu luurekomando luurekäigule Untino külasse, kusjuures luurajatega oli kaasas kolm jalaväerühma 9. roodust. Üksuse ülesandeks oli külast vastane välja suruda ning vange võtta.⁹¹ Tsiviilisikute küsitlemisega selgitati, et külas on umbes 50 vastase võitlejat. Küla lähedusse jõudes peeti nõu, kuidas see ära võtta. Vastavalt olukorrale jaotati luuregrupp viieks salgaks eri ülesannetega, milleks olid eelhoiatuspostide mehitamine, vastase põgenemistee sulgemine ning Untino küla ja lähedal asuva Kotleši mõisa vahel oleva telefonikaabli läbilõikamine. Pärast kaabli läbilõikamist alustasid jalaväerühmad rünnakuga mõisa poolt ning luuregrupp vastase selja tagant. Tulemuseks oli vastase üksuse hävitamine Untino külas, kusjuures võeti 13 vangi.⁹²

Maakuulajad võisid teostada rünnakuid objektidele olukorras, kus suurem rünnak ei olnud võimalik. 25. mail teostas 2. jalaväepolgu III pataljon pealetungi Prädleva küla peale, kuid edasi liikuda ei saanud, kuna vastane oli seadnud positsioonid ümbruskonna üle valitseva kõrge künka otsa kaevikusse. Kungas asus pataljonist umbes 400-500 meetri kaugusel. Maakuulajatel tekkis mõte mäekungas oma jõududega vallutada. 200 meetri kaugusel künkast oli metsatukk, mida sai kasutada lähenemiseks. Patareid kasutati vastase mahasurumiseks ning neli

⁸⁸ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 138-140.

⁸⁹ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapävaraamat. – RA, ERA.2124.3.640, l. 12.

⁹⁰ **Grosschmidt.** Pealuu märgi all, lk 70.

⁹¹ 3. polgu jalamaakuulajate pävaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l.18.

⁹² **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 69-70.

maakuulajat liikusid mööda metsatukka mäe poole, jõudes mäe alla. Vaenlaste kuulipildurid ei aimanud ohtu ning olid varjanud end mürskude eest kaeviku põhja. Maakuulajad ronisid mäe otsa ja kadusid kaevikusse. Varsti saabus teade, et mägi on maakuulajate poolt vallutatud, nad on võtnud vastastelt korras kuulipilduja „Maksimi“ ja 11 vangi.⁹³ Seega võis väikese luureüksuse hästi läbimõeldud rünnak objektile olla märksa tõhusam, kui suure jalaväeahelikuga sama objekti rünnates. Esiteks ei oleks jalaväepataljoni või roodu rünnakul võimalik olnud suurtükiväe kasutamine kattena, mille abil varjatult objektile läheneda. Teisalt tekkis väikese üksuse eelis nende kiiruses ning varjatuses, millega kirjeldatud operatsioon edukalt läbi viia.

Jalaväeroodude liikumisel kasutati piilurpaare küljulgestusena, kelle eesmärgiks oli vastase tuvastamisel kas anda signaal omadele üksustele või avada vastase pihta tuli, et omadel üksustel oleks võimalik reageerida võimalikule haaramisele. Piilurpaaride kaotamine võis kaasa tuua äärmiselt ohtlikke tagajärgi. Nii tekkis 27. jaanuaril 1919 Kikka lahingus olukord, kus kaks Kuperjanovi partisanide roodu liikusid üksteise järel ahelikus, tiivadelt julgestatuna piilurpaaridega. Kohalike elanike äraandlikkuse tõttu aga said vastased piilurpaarid kätte. Tekkis olukord, kus kuperjanovlased nägid enda küljelt metsast välja tulemas suurt ahelikku ning nad pidasid seda enda 1. rooduks. Ka vastane pidas nähtud üksust omaks, kuna partisanid kandsid lahtiselt samal hommikul ära võetud punaste polgu lippu. Eksitusest aru saanud, avasid partisanid vastase pihta tule, mille peale vastased metsa tagasi tõmbusid. Probleem tekkis asjaolust, et tagapool olnud teine rood avas tule vastaseid rünnanud roodu pihta. Ehk omad üksused lasid omasid üksuseid. Olukorra lahendas Kuperjanov ise, kuid segadus roodude hulgas oli suur.⁹⁴ Piilurpaari olemasolu korral saanuks roodud eelhoiatuse, mis võimaldanuks neil vältida selliseid vigu.

Õnnestunud piilurpaaride kasutamise näite saab tuua 2. jalaväepolgu tegevusest. 14. veebruaril pidas Pihkva rindel 2. jalaväepolgu I pataljon ägedaid lahinguid Krabilova, Zabolotje, Vašina-Gora ja Podgorje külade joonel. Krabilova külas asuv vaenlane avas meie pealetungiva roodu pihta tiibtule, püüdes seejuures tungida talle seljataha. Roodu ahelikust eemal liikus aga 8-meheline piilkond nooremallohvitser Johannes Süti juhatusel. Nähes vaenlase üritust, tungisid piilurid hoogsalt omakorda küljelt vaenlasele kallale ning sundisid ta põgenema.⁹⁵

⁹³ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 296.

⁹⁴ **Pirn.** Ülevaade Kuperjanovi partisanide ajaloost. – RA, ERA.2124.3.1004, l. 40.

⁹⁵ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 163.

Lisaks ründeoperatsioonidele kasutati luurekomandosid ka kaitseoperatsioonides. Landeswehri sõja vältel kasutati 3. jalaväepolgu luurekomandot nii lühiajalistes kaitselahingutes kui ka kiirreageerimisjõuna, mille ülesandeks oli tiibava vastase tegevuskava nurjata, mis luurekomandol õnnestus.⁹⁶ Kaitselahingutes kasutati luurekomandosid ka jalaväeroodude tiibade julgestamiseks.⁹⁷ Lisaks otsesele jalaväeroodude toetusele, pidasid luureüksused iseseisvalt kaitselahinguid. 22. novembril 1919 olid 4. jalaväepolgu luurajad käsu korras sunnitud kaitsma Narva rindel hiljuti vallutatud Volkovo alevikku vaid 40 mehega, mistõttu ülekaaluka vastase saabumisel oldi siiski sunnitud külast eemalduma.⁹⁸

Kaitselahingutes võisid vastase üksused üritada kasutada sõjakavalust, mistõttu oli pidevalt vaja säilitada kaine mõistus ning olukorrahinnang. 28. aprillil tungisid vastased peale Pihkva rindel Senteri talule, kus asus 6. jalaväepolgu luurekomando. Punased lähenesid valget lippu kandes kolonnis komando seisukohtadele, mistõttu luurajad alguses tuld ei avanud, pidades neid Pärnu kaitsepataljoni sõduriteks. Üks komando piilkond märkas siiski õigeaeglaselt pettust ja avas tule. Vastased tõmbusid kiirelt ahelikku ja avasid vastutule. Tulevahetus kestis umbes tunni, mille jooksul hiilisid mõned luurajad mööda põllukraave punastele seljataha, kust avasid püssitule. Ootamatu tulistamine seljatagant ajas punased kabuhirmus põgenema.⁹⁹ Senteri talu lähistel toimunud kokkupõrkes päästis luurekomandot halvimast vaid ühe piilkonna kahtlustav meel ligineva kolonni suhtes.

Komandod pandi vajadusel kaitsma ka omade üksuste taganemisteid, eriti suurtükkide ja vooride omi. Nii pidid 4. jalaväepolgu jalamaakuulajad kaitsma 15. novembril 1919 teeristi Polutše läheduses, et omad üksused saaksid eemalduda. Kiirelt satuti kontakti vastase üksustega ning luurekomando eemaldus Polutše küla serva, kus oli positsioonidel 5. jalaväepolgu rühm. Seega kasutasid luurajad oskuslikult ära ka jalaväeüksusi enda eemaldumise katteks.¹⁰⁰

Kaitselahingutes määrati luurekomandodele kaitsta tulevaid rindelõike. Tihti määrati komandodele liiga laiad kaitseliinid. 3. jalaväepolgu jalamaakuulajad pidid katma 70 mehega ära kolm kilomeetrit rindelõiku¹⁰¹, mis saab üksnes tähendada ohtlikele kohtadele postide panemist ning häire korral sinna reageerimist. Seega oli kaitstus sellistes lõikudes minimaalne ning üksus ei oleks vastase tugeva rünnaku puhul olnud võimeline talle püstitud põhiülesannet

⁹⁶ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 11.

⁹⁷ Maide, Valdin. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 292.

⁹⁸ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat.– RA, ERA.2124.3.641, l. 5.

⁹⁹ Maide, Valdin. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas, lk 242.

¹⁰⁰ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat.– RA, ERA.2124.3.641, l. 2.

¹⁰¹ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat.– RA, ERA.2124.3.1920, l. 17.

täitma. Samas võis luurekomando olla ka edukas kaitselahingut pidades. Landerwehri sõjas näitas 19.-20. juunil toimunud Lemsalu lahingus üles erilist vahvust 9. jalaväepolgu luurekomando junkur Friedrich Reinholdi juhtimisel. Vidriši mõisa juurest taanduti järk-järgult ülekaalukale vastasele tugevat vastupanu osutades kuni Baldaši taluni, kus junkur Reinhold lausus: „Siit mitte enam edasi“. Luurajate kaitsetegevuse tulemusena oli 6. rood ja luurekomando varurühm võimelised tiibama ründavaid sakslasi ning nende read laiali paiskama.¹⁰²

Lisaks jalaväetoetusüksustena kasutati luurajaid veel paljudes erinevates rollides. Luurajatele võis langeda kohustuseks olla sidemeesteks jalaväeüksuste vahel juhul kui nende vahel side katkes. Nii juhtus lahingutes Salatsi läheduses, kus kadus side Kuperjanovi partisanide ning neist paremal võitleva Pärnu kaitsepataljoni vahel. Luuresalkadele tehti ülesandeks side taastamine, millega ei saadud hakkama ning mille tulemusena tekkis rindesse umbes 10 kilomeetri laiune täiesti katteta vahemik. Vastane suunas sinna oma pealöögi, pannes Rahvaväe üksused taganema.¹⁰³ Lisaks oli luurajate ülesandeks tihti ka staapide ning väeüksuste vahelise side loomine, millega tegelesid peaasjalikult küll ratsaluurajad. Erandkorras võisid maakuulajad edastada sõnumeid vastaste üksustele. Nii läks 2. juunil 9. jalaväepolgu luurajate salk Riia poole sakslastele vastu, et neile teada anda, kus asuvad Eesti väed ja nõuda et Saksa väed meie asukohtadele mitte ligemale kui 10 versta ei tuleks.¹⁰⁴

Luurekomandod võisid paikneda ka staabi juures kiirreageerimisjõuna, mida samal ajal kasutati valvepostide mehitamisel.¹⁰⁵ Valvepostide ehk „karaulide“ mehitamisel kasutati eraldiseisvat vaatlus- ning puhkeala. Vaatlusala mehitati üldjuhul kahe mehega ning ülejäänud üksus viibis lähedal asuval puhkealal, kus oli võimalik teha lõket ning toitu. Valveposti püsti panekust võidi teada anda ka kõrgemale ülemale.¹⁰⁶ Vastase ilmumise korral andis vaatlusalal paiknev üksus signaali puhkealale, mille peale kustutati tuli ning liiguti positsioonidele vaadeldava objekti juurde, et vajadusel vastane peatada.¹⁰⁷

Teise vahiposti tüübina saab tuua posti, kus vaatlus- ja puhkeala eraldatud ei olnud ning tavaliselt 2-3 meheline meeskond pidas valvet mingi objekti üle. Sellist vaatlusposti kasutas 2. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando. 15. mail märkas jalaluurajate komando kapral Arnold

¹⁰² Eesti Rahvaväe 9. jalaväepolk, lk 71-73.

¹⁰³ **Grosschmidt**. Pealuu märgi all, lk 50.

¹⁰⁴ Eesti Rahvaväe 9. jalaväe polk, lk 64.

¹⁰⁵ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 16.

¹⁰⁶ Vt lisa 5.

¹⁰⁷ **Mörd**. 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 59.

Manglus, olles paari kaaslasega vahipostil, vaenlase 10-mehelist ratsasalka, mis lähenes nende seisukohtadele Tõlva kandis. Lasknud neil enesest mööduda, avasid vahipostil viibijad vaenlase ratsanike pihta tule. Sõjasaagiks saadi neilt hobuseid ja võeti 3 vangi, kellest üks punaväe ohvitser andis vaenlase kohta olulisi andmeid.¹⁰⁸ Pigem võib tõdeda, et selline vahiposti tüüp on riskantne, kuna lastes vastasel enda positsioonidest mööduda, tekib tahes-tahtmata suurem risk nende läbipääsemiseks.

Üldiselt võib väita, et vaatluspostid ei olnud kõige olulisemad luureinformatsiooni saamise allikad. Vaatlusposte on allikates kirjeldatud vähe ning manööversõja kontekstis, kus luurajatel oli liikumisvahendina parimal juhul kasutada hobune ning sidevõimekus puudus täielikult, ei olnud see ka kõige tõhusam informatsiooni saamise viis, kuna informatsiooni edasitoimetamine postilt staapi võis olla vägagi problemaatiline. Vaatluspostidelt avati samamoodi vastase lähenedes pea alati tuli, mis tähendab, et nende pikaajaline kestvus ei olnud prioriteediks ning tegemist oli eelkõige kas eelhoiatuse või varitsusfunktsiooni täitva postiga.

Eraldi ülesande tüübina tuleb ära märkida ka julgestustoetus, mida luurekomando mehed pakkusid tihti patareidele.¹⁰⁹ Üldiselt võib väita, et luureüksustel tuli täita kõikvõimalikke eri liiki ülesandeid, kui välja arvata tagala teenindustoetus. Jalaväeroodega koos tegutsedes võisid luureüksused olla kontaktis vastase sidujateks, et jalaväeroode saaksid nad hävitada või tiibavaks üksuseks. Samuti kasutati luurajaid jalaväeüksuste rünnakutes oma spetsiifiliste ülesannete täitmisel või põhiründetüksusena. Piilurpaare kasutati jalaväe aheliku küljulgestuseks. Jalaväeüksustega kaitsefunktsiooni täites kasutati luurajaid nii kiirreageerimisjõuna vastase tiibamise nurjamiseks kui ka kaitseliinil võideldes. Lisaks võidi luurekomandole anda ülesandeks mõne koha kaitsmine või rindeliini hoidmine. Nendele põhiülesannetele lisaks kasutati komandosid sidepidamiseks, valveteenistuseks ning julgestustoetuseks.

¹⁰⁸ **Mõttus, Kippel.** 2. Jalaväepolgu ajalugu, lk 290-291.

¹⁰⁹ 4. jalaväepolgu jalamaakuulajate komando sõjapäevaraamat. – RA, ERA.2124.3.641, l. 4.

Kokkuvõte

Käesolevas uurimustöös on uuritud kuidas ja millise taktika alusel tegutsesid luureüksused Vabadussõjas. Jalaväepolkudes tegutsesid luurekomandod, mille koosseisus oli 78 sõdurit ja kolm ohvitseri. Üksikpataljonides oli luurekomando rühmasuurune. Lisaks luurekomandodele loodi allüksustes luureüksuseid, mis tegutsesid iseseisvalt oma vastutusala piires. Luureüksused teostasid enda luurespetsiifilisi ülesandeid luurekomando koosseisus enamasti rühmasuuruse üksusena. Luureülesannet täites jagunes rühm piilkonnaks ja südamikuks. Piilkonna ülesanne oli anda põhiüksusele eelhoiatust lähenevast vastasest. Luuret teostati kuni 15 kilomeetri kaugusel enda põhijõududest enamasti ühepäevaste retkedena, mis tähendas, et üksuse puhkeala oli siiski põhijõudude lähedal. Luureretkedel käidi sõltuvalt ülema teabevajadusest või ka vabatahtlikult, kuid üldjuhul paari päeva tagant, vajadusel ka igapäevaselt.

Luuretegevus oli agressiivne ning vaatluskontakti saavutamisel mindi kiiresti üle tulekontaktile ja seda ka olukordades, kus vastase üksused ei olnud luureüksuseid avastanud. Agressiivsus määras ära ka luureüksuste suuruse patrullide teostamisel ning esmaseks vastase tuvastamise meetodiks kontakti liikumise. Just luure agressiivsus on näitaja, mis võimaldab töö autoril väita, et luureüksused tegutsesid jalaväeroodude ees omamoodi eelväna. Seega oli luureüksuste ülesandeks lisaks informatsiooni hankimisele ka vastase häirimine tuletegevusega. Taktikaliselt ei erinenud luureüksused kuigi palju jalaväeroodudest, kui just ei olnud kästud käituda teistmoodi. Äratundmisprotseduurina kasutati enamasti kõnekeelt, kuigi olemas olid ka tunnussõnad ja käemärgid.

Tähtsa toimumismehhanismina kasutasid luureüksused bluffi. Korralikult läbimõeldud bluffi tulemusena oli võimalik kahjutuks teha märksa suuremaid vastase üksuseid kui lahingtegevusega. Orienteerumisega kuigi suuri probleeme ei esinenud ning abiks kasutati teejuhte. Kuigi teejuhid võisid olla tõrksad kaasa tulema või ei tundnud samuti piirkonda, siis üldjuhul oli nende kasutamine õigustatud. Äärmiselt tähtis oli luurel käimisel tsiviilluure, millele luureüksused tihti toetusid. Tsiviilluure ohuks oli kohalike elanike võimalik lojaalsus Vene riigivõimule, mille tulemusena anti luurajatele valeinformatsiooni. Samuti tuli jälgida, et tsiviilisikud poleks vastase luureagendid.

Luurevormidest kasutati tõenäoliselt kõige rohkem objektiluuret. Objektiluure eesmärgiks on vastase tuvastamine kindlas objektis nagu seda on teerist, mõis või sild. Objektiluurel käiva üksuse suurus sõltus vastase ohust ning ülesande keerukusest, kuid üldiselt eelistati jaost

suuremaid üksuseid. Objektuluuret teostades kasutati võimaluse korral võimalikult rasket maastikku, et jõuda avastamata objektile võimalikult lähedale. Luurel olles kasutati vastase tuvastamiseks kuulamis- ja vaatluspause.

Üheks ohtlikumaks luurevormiks oli alaluure. Alaluure eesmärgiks on vastase olemasolu ja paiknemise tuvastamine mingil territooriumil. Alaluurele mindi enamasti rühmasuuruse üksusega ning üksus üldjuhul ei eraldunud väiksemateks gruppideks. Alaluuret teostades tuli kasutada maastikku, kus kõige tõenäolisemalt võib leida vastase üksuseid, mis tähendas kõrgendatud kontaktiohtu. Kontaktiohtu suurendas veelgi asjaolu, et vastaseid ja omasid üksuseid oli keeruline eristada, kuna puudus ühtne välivorm. Vastase üksuste leidmisel mingis kohas võidi ülesse panna postid, et olla kindlad vastase liikumistest. Alaluuret võidi kasutada ka enda ründava üksusele ümbritsevast olukorrast informatsiooni saamiseks.

Maastikuluure eesmärgiks on mingi piirkonna maastiku iseärasustega tutvumine ning esemete otsimine, mida vastane on kasutanud või kohandanud sõjalisel otstarbel. Maastikuluurel käisid ka kõrgemate üksuste ülemad nagu pataljoni- ning polguülemad. Kõrgemad ülemad käisid maastikuluurel, kuna just neil oli vaja tunda eesootavas maastikku, et oma üksuseid paremini rühmitata. Maastikuluuret kasutati ka enne rünnakut.

Luureüksused teostasid ka reide, mille eesmärgiks oli vastasele pideva ohutunde tekitamine või mõne tähtsa objekti hävitamine. Reidil oli tähtis üllatusmomendi saavutamine ning kiire kontakt ja eemaldumine, et vastasel ei oleks võimalik reidi teostavat üksust siduda. Reide võidi teostada ka koostöös jalaväeüksustega, kuid kasutatav taktika oli sama.

Kuperjanovi partisanide luuretegevus perioodil, mil nende baas asus Puurmanis erines oma olemuselt jalaväepolkudes tegutsenud luurekomandode tegevusest. Kuperjanovlaste luureüksused tegutsesid ka sissiüksustena, tekitades pidevalt kontakte vastase ridades. Tehti kõike, mis vähegi võis segada vastase tegevust: üritati õhkida sildasid, loodi kiirkontakte vastase poolt hõivatud aladel ning rööviti tuntud vastase agitaatoreid. Luureretki viisid läbi väiksemad üksused, need toimusid enamasti veelgi kaugemal vastase rinde taga ning neid teostati öösel. Lisaks ei olnud luurel olijatel võimalik loota jalaväeüksuste tuletoetusele.

Luureüksuseid kasutati palju ka jalaväeüksustena või integreeritult jalaväeüksustesse. Patrullis käis luure jalaväeüksuste ees ning kontakti korral sidusid nad vastase üksused, et omad üksused saaksid vastase üksustele reageerida. Rünnaes üritati igal juhul teostada haaramist, mis toetas otsepealetungi. Sellises olukorras kasutati luurajaid enamasti haarava üksusena. Luureüksuseid võidi kasutada kui ründava põhipingutusüksusena, kellele anti toeks jalaväerühmasid.

Luurajaid kasutati jalaväeüksustega ühiselt rünnakul, kuid enda spetsiifilisi ülesandeid täites. Sellisteks ülesanneteks võib lugeda telefonikaabli katkilõikamise ja vastase eemaldumistee sulgemise. Jalaväeüksused kasutasid luureüksuseid enda külglülgestuses olevate piilurpaaride mehitamisel.

Kaitsetegevuses kasutati luureüksuseid nii integreeritult jalaväeüksustega kui ka iseseisvalt. Luureüksused võisid osaleda kaitselahingutes jalaväeüksuste kõrval või ka reservis kiirreageerimisjõuna, mille eesmärgiks oli vastase tiibamiskatsete nurjamine. Lisaks võidi anda luureüksustele ülesandeks omade üksuste eemaldumistee kaitsmine. Luureüksustele määrati ka rindelõigu kaitsel vastutuspiirkondasid. Komandodele võidi ülesandeks määrata ka sidepidamine üksuste vahel, lülgestustegevus või valvepostide mehitamine.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kasutatud allikatest piisas uurimustöös püstitatud eesmärgi täitmiseks. Uurimuse tulemusena suudeti välja selgitada luuret teostanud üksuste taktika nii luure- kui ka jalaväespetsiifiliste ülesannete täitmisel ning ülesannete liigitus. Lisaks leiti, et informatsiooni hankimise kõrval oli luureüksuste ülesandeks ka vastase häirimine tuletegevusega. Välja toodi ka kasutatud luurevormid.

Uurimustöös kasutati näiteid erinevatest väeüksustest. Uuriti 2., 3., 4., 5., 6. ja 9. jalaväepolgu ning Kuperjanovi partisanide, Scoutspataljoni ja Sakala partisanide luureüksuste tegevust. Uurimuses ei ole kajastatud 1., 7., 8. jalaväepolgu ja Kalevlaste maleva luureüksuseid, kuna nende kohta ei leitud allikaid. Samas võib luureüksuste tegevus kirjas olla ka antud polkude jalaväeroodude lahingtegevuse päevaraamatutes. Jalaväeroodude lahingtegevuse päevaraamatud ongi tõenäoliselt järgmised allikad, mida autor hakkab läbi töötama, et võimalusel töö laiendada magistritööks.

Luureüksuste tegevuse ja taktika kõrval väärrib uurimist kindlasti ka üksuste väljaõpe, nende komplekteerimine ning juhtimine, mis annaks aimu, millistega meestega tegemist oli ja kas luureüksustesse määrati või valiti võitlejaid. Võimalik on uurida ka varustusest tulenevaid eeliseid või probleeme. Lisaks maaväe üksustele saab edasi uurida ratsaluuret ning luuret õhus ja merel. Eraldi uurimist väärrib ka luureüksuste poolt vastasele jäetud mulje, mille jaoks on tarvilik teha arhiivitööd Venemaal.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv Tallinnas (RA, ERA)

Fond 2124 Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon (1917-1940)

Kirjandus

Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa 2005.

Eesti Rahvaväe 9. Jalaväe polk 16. jaan. 1919 – 1. jaan. 1921. Tallinn: Kool 1921.

Eesti Vabadussõda 1918-1920. I-II kd. 3. tr. Tallinn: Mats 1996-97.

Grosschmidt, Eduard. Pealuu märgi all: Mälestusi Kuperjanovi partisanide sõjaretkilt. 2. tr. Tallinn: Mats 1995.

Kangro, Peeter. Sakala partisanid 1918-1934. Viljandi: Sakala partisanide ühing 1934.

Lokk, Vitali. Eesti rahvusväeosad 1917-1918: Formeerimine ja struktuur. Tallinn: Argo 2008.

Kui 12 sõdurit vabastasid Rakvere. – *Rahvaleht* nr 9, 11.01.1939, lk 4.

Luureteenistuse eeskiri. Tallinn: Kaitseväge staap 1933.

Lõhmus, Alo. Priius, kallid anne: Elu ja surm Vabadussõja kõige raskemal ajal. Tallinn: OÜ Hea Lugu 2014.

Maide, Jaan; Valdin Ernst. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas 1918-1920. Tallinn: 6. Rahvaväe polgu sõjaväelaste ühingu väljaanne 1938.

–ms.– Mõnda Vabadussõja taktikast. – *Sõdur* 1931, nr 7-8, lk 224-228.

Mõttus Juhan, Kippel Enn. 2. Jalaväepolgu ajalugu. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 2007.

Pinka, Erik-Herbert. Scoutspataljon loomisest taassünnini. Saku: OÜ Mandala 2003.

Villemi, Paul. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas. – *Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918-1920*. Koost. Andres Seene. Tartu: KVÜÕA 2010, lk 115-352.

Võting, Aarne. Scouts Rügenment Vabadussõjas. Tallinn: Selts Scouts-Rügenment 1936.

Käsikirjad

Mörd, Märt. 3-da jalaväe polgu jalaluurajad [päevaraamat]. – RA, ERA.2124.3.795.

Pirn, Osvald. Ülevaade Kuperjanovi partisanide ajaloost, 1940 – RA, ERA.2124.3.1004.

Seppel, Andres. Eesti Rahvaväe taktikaline luure Vabadussõjas 1918-1920: lõputöö. Tartu: KVÜÕA 2011.

Traksmäe, August. 5. Rakvere jalaväepolk Vabadussõjas, 1938 – RA, ERA.545.1.679.

Unt, Jaan. Leitnant J. Kuperjanov organiseerib kaitseliitu ja oma partisaane, 05.12.1938 – RA, ERA.2124.3.1588.

Summary

The operation and tactics of reconnaissance units in Estonian regiments and battalions during Independence war

The aim of this study is to examine the operation and tactics of reconnaissance units in Estonian regiments and battalions during Estonian Independence war. As reconnaissance units tactics, equipment and training evolve rapidly, it is interesting to research how did reconnaissance units act almost a hundred years ago. Did reconnaissance units have any different objectives other than gathering information and which forms and methods of reconnaissance were used during the war?

Up to this date there has been no special research made on this topic. There has been a study on tactical reconnaissance during Independence war, but that study focuses on creating a theoretical base rather than describing reconnaissance units in action. There has also been a study about leadership and infantry tactics, which does not describe the actions of reconnaissance units, but gives a rather good understanding of how did infantry units and thus closely linked reconnaissance units operate during Independence war. The sources of this thesis are published researches, archive materials, memorials and periodicals.

This study is divided into two main categories. The first part gives an overview of the operation and tactics of reconnaissance units considering recon-specific functions and some technical information. The part also offers an overview on how did reconnaissance work in Kuperjanov's infantry battalion during the time they spend in Puurmani, which is different from regular infantry regiments and battalions. The second chapter of this thesis is considered on how did reconnaissance units themselves function as infantry units and which other minor functions were given to them.

The organic reconnaissance unit in regiments were the reconnaissance commandos, consisted of 78 soldiers and three officers. In battalions, there were platoon sized recon units. This structure came from the 1916 Russian regiment structure. There were no special officers in regiments that analyzed collected information. Also, non-structural units were created on company, battalion and regiment level in to execute reconnaissance operations. This means that the operation and tactics of recon units can not only be described and analyzed based on structural units, but on all units that executed recon operations.

Recon commandos performed operations up to 15 kilometers from main forces. These were usually daily operations and by nightfall recon units came back to the main forces. The size of units conducting recon depended on the degree of difficulty of a specific mission but platoon sized units were preferred. There are also cases in which a single man executed a recon operation, but this was rather exceptional. One squad of scouts walked in from of the main unit to give warning about approaching enemy units. Scouts usually fired upon enemy units and then withdrew to the main unit which supported with firepower.

Reconnaissance units were very aggressive which mean that when they met enemy units, they almost always fired upon them unless ordered otherwise. This also explains the size of units executing a mission. It also shows that gathering information was not the only objective of recon units. They also acted as vanguard for the main forces and disturbed enemy units with short contacts. One of the reasons for being aggressive was that enemy units had a low fighting morale and they surrendered frequently without fighting back. After contact recon units usually traced their opponents until they found out their next plan of action and then withdrew.

Although identification was somewhat difficult because units did not wear same uniforms and there were Estonians fighting for Soviet Russia and Russians fighting against it. The amount of blue-on-blue contacts was modest which meant that common sense, observation and language were still the main methods of identification and additional procedures were situational.

Recon units also tried to deceit enemy units to surrender. Through deceits, recon units could capture far more stronger units than with contacts. Deceits usually worked on units with low morale, but they also had to be well prepared.

One of the main source of information was questioning civilians. Recon units had to consider that some civilians favored Russians and might give false information. There was also the risk of meeting enemy spies pretending to be civilians. Generally recon units trusted information given by civilians and often acted according to it.

The main forms of reconnaissance used in the Independence war were object, area and terrain reconnaissance. During an operation, units used observation and listening breaks in to detect enemy units. Recon units also conducted raids against enemy units. Raids were also conducted to destroy specific targets like windmills used as enemy observation posts.

Somewhat differently acted Kuperjanov's men on recon missions during the time they spent in Puurmani. Their recon expeditions were similar to guerilla warfare. They used small groups of men to destroy bridges, conduct ambushes and to capture enemy personal. These missions took them as far as 40 kilometers from their base. The result of these missions was that the enemy was always nervous of new attacks and overestimated Estonian forces in Puurmani.

Recon units were also used as infantry. As recon units moved in front of infantry, they tried to bind enemy units upon contact so that infantry units could flank them. Recon units were often used themselves as flanking units. The main point there was to draw enemy's attention on themselves so that the main forces could advance their attack. They were also used as the main attacking force on number of occasions. Recon units also performed their own tasks while working with infantry units. Such tasks were cutting communication cables, manning warning posts and cutting off enemies escape routes. Also, while companies were on move, a pair of scouts on both flanks were used so that enemy units could not flank them by surprise.

Recon units were also used in defense operations where they usually had to hold a certain object or secure passage to friendly units. They were also given a stretch of frontlines in trench warfare. Those stretches were undermanned and upon a serious attack by the enemy would most probably had been breached.

In addition to recon and infantry tasks, recon units had to perform other tasks such as keeping communications up between infantry units, serving as quick response units and manning security posts.

In conclusion, it must be said that recon units today and during Independence war are rather different. The aggressiveness of recon units back then shows us that they acted as vanguard for main forces and that their only objective was not to gather information about enemy units but also to affect them with firepower. Recon units were also more integrated with regular infantry units. Although by principle the forms of recon were similar, then no certain methods other than civil reconnaissance were found with this study. This means that recon tactics were even more spontaneous than today. Undoubtedly, recon units deserve further study. One research topic could be the forming of recon commandos to see how experienced men were enlisted.

Lisad

Lisa 1. Ferdinand Linnuse Vabadusristi diplom.

Lisa 2. Lõik 3. jalaväepolgu luurekomando igapäevaelust.

Lisa 3. jalaväepolgu struktuur Vabadussõjas.

Lisa 4. 2. jalaväepolgu maakuulajate komando.

Lisa 5. Valveposti teatis.

Lisa 1: Ferdinand Linnuse Vabadusristi diplom.¹¹⁰

¹¹⁰ Pärineb perekond Linnuse erakogust.

Lisa 2: Lõik 3. jalaväepolgu luurekomando igapäevaelust.

Luurekomandode igapäevaelu ei erinenud kuigi palju teiste üksuste igapäevaelust. Eriti hästi on kajastatud luurekomandode igapäevaelu 3. jalaväepolgu komandos, kus ühelt poolt on kirjeldanud toimunud sündmusi tõenäoliselt komando ohvitser ning teisalt komandos teeninud reamees Märt Mõrd. Tundmatu ohvitser iseloomustas komandot järgnevalt:

„Meeskonna hariduslik tase on keskmiselt alla kihelkonna kooli hariduse, kuid on ka mõned linna kooli ja gümnaasiumi alamate klasside lõpetajaid, kuid ka paar kirjaoskamatut. Spordiga tegelevaid isikuid ei ole komandos mitte ühtegi, olgu et kolm või neli meest kunagi spordiseltsi liikmed on olnud. Seevastu tunneb terve komando meeskond peale mõne üksiku isiku suurt huvi õrnema soo vastu. Kui aga kuskil on mõni tantsupidu või simman, siis joostakse tüdrukute peale lausa tormi. Peale 7-8 sõduri on kõik käinud Vene riigi sõjaväes ja pea kõik ilmasõjast osa võtnud. Vaadete poolest on suurem jagu sotsialismi poolehoidjad ja alluvad meie praeguste sotsiaaldemokraatide programmile. Kombelises elus võib enam-vähem karskust tähele panna. Joomisi komandos ei ole olnud. Sõjaline meeleolu on üldiselt hea.“¹¹¹

Lõik Märt Mõrd'i päevikust:

„Keegi isik müüs Nītau alevikus viinasid. Esmalt võttis 55 marka pudeli eest, aga kui nägi et mehed tublisti ostavad, tõstis hinna 100 marga peale. Sellega ei olnud meie rahul. Et Eesti Vabariigis viina müük keelatud oli, siis konfiskeerisime viina ära ja viisime polgu staapi, kust meile pool saagist anti.“¹¹²

¹¹¹ 3. polgu jalamaakuulajate päevaraamat. – RA, ERA.2124.3.1920, l. 22.

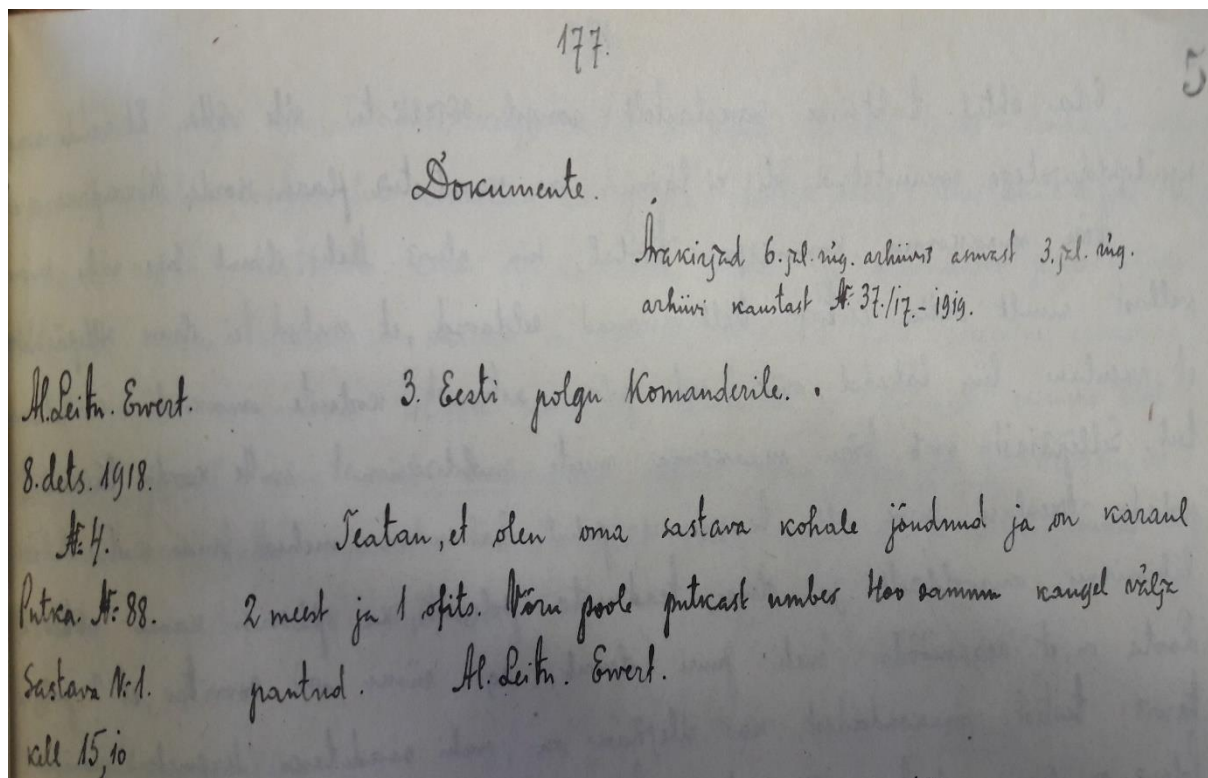
¹¹² **Mõrd.** 3-da jalaväe polgu jalaluurajad. – RA, ERA.2124.3.795, l. 16-17.

Lisa 4: 2. jalaväepolgu maakuulajate komando.¹¹⁴

2. polgu maakuulajate komando 1919. Foto Eduard Selleke (EFA 4-812)

¹¹⁴ Filmiarhiiv EFA – EFA 4-812.

¹¹⁵Ratsamaakuulajate komando, 6. roodu ja 2. pataljoni sõjategevuse päevaraamat – RA, ERA.542.1.14, l. 5.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Taavi Linnus

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 30.06.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Eesti jalaväeosade luureüksuste tegevus ja taktika Vabadussõjas

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Ago Pajur

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15. mai 2017 *(kuupäev)*